ცისკარი

1858

სეკტემბერი: წიგნი მეცხრე.

ტფილისი.

ტიპოგრაფიაში.

4 თ. ზაქარია არღუტინსკი.
5 იაკობ სარქისოვი.
6 იუნკერი იაკობ სარქისოვი.
7 თ. სვიმონ ანდრონიკოვი.
158 მიხეილ კარალოვი.
ლუარსაბ მაღალოვი.
პაატა მგალობლოვი.
თ. გიორგი მაყაევი.
თ. ერასტი ჩოლაყაევი.

ზაქათალაში.

163 პლატონ ალექსიევ-მესხიევი.—3 წიგნი.

დედოფლის წყარო-ზე.

164 პრაპორშჩიკი აბელოვი.

ს. პეტერბურღში.

165 დავით ყიფიანი.—5 წიგნი.
რედაქციაში «კავკასცი.»
რედაქციაში «საექიმო ჟურნალი.»
მათის იმპერატორობითის დიდებულებისა საკუთარს კანცელარიაში.
უნივერსიტეტის კანცელარიაში.
რედაქციაში «სამხედრო ჟურნალი.»
თ. ალექსანდრე შალიკოვი,
ქ. ეკატერინა დადიანისა.
თ. მიხეილ ბებუთოვი.

ქუთაისში

174 გიორგი დოდობერიძე.—15 წიგნი.

ქართული სალიტერატურო ჟურნალი

გამოცემის ი. კერესელიძის-მიერ.

ტომი მესამე.

ტფილისი

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.

1858

Печатать позволяется. Августа 9 дня, 1858 года.
Испр. должн. Гр енсора Св. Алексѣевъ.

ბედი ქართლისა

კარი პირველი

«მწყემსო კეთილო, შენს წმინდას სამწყსოს
შემოგავედრებ ჩემსას ს
გულთა მხილავო! შენ უ დღეს
საქართველოსა ჭირნი მოა .
მრავალ არიან ურჯულო მტერნი
და წარიტაცონ შენნი ცხოვარნი!
განსწავლე ჩვენო კეთილ-აღმწყურობელო,
რომ აღადგინო დღეს საქართველო!»
ასე ილოცვა მეფე ირაკლი
ბანაკსა თჳსსა, გულით მხურვალი.
ცათა წინაშე დიდია მხნევრებლი

მამულისათჳს მეფისა ცრემლი!
ბატონს თჳს ჯარი კრწანისის მინდჳრად
დაებანაკა სპარსთან საომრად,
მუნ განრისხებულს აღამამადხანს
პატარა კახი უპირებს შებმას.
ამ დროს გამოჩნდა სამხრეთით მტერი...
ცა მოწმენდილი, ცა მშჳენიერი
ზედ დანათლიდა ბრძოლისა ველსა
და ირაკლიცა ჯარსა ქართჳელსა
განამხნევებდა მამობრივის ხმით:
«ჰხედავთ, ვითარის კადნიერებით
შეკრბების ჩჳენზედ უსჯულოება.
საქართჳელოსა დღეს გარდუწყდება
თავისი ბედი და უბედობა!
დღეს გჭირდება მამულს მხნეობა;
დღეს მეცა თქჳენში ვარ მეომარი
ვითა თქჳენგანი ერთი მხედარი;
დღეს გამოჩნდება ვინ არს ერთგული,
ვის უფრო გიყვარსთ ძმანო მამული!»
— შენი გამჩენის ჭირიმე, შენი,
რომ გაგვაგონე კჳლავ ხმა სალხენი! —
შეჰღავლა მეფეს ჯარმა ერთის ხმით,
— ჩჳენ თუნდა ერთს დღეს დავიხოცებით,
ოღონდ შენ იყავ მეფევ დღეგრძელი! —
მტერი? რა მტერი! ოდეს ქართჳელი
ბატონს ირაკლის ნუგეშად ჰყავდეს,
მისთჳს სიცოცხლეს ვინდა დაზოგავს. —
ნეტარ მეფისა გულს მამობრიულს

ოდეს მოყმენი ვით მამას შვილნი,
განუცხადებენ თავის სიყვარულს!...
    დაჰკრეს ნაღარა — გული შეზარა
და მტერთ საომრად ჯარნი შეჰყარა.
კმა ნაღარისა, კმა ესე ბრძოლის,
ვით არ აღგვანთებს ჰოი გმირნო ქართლის!
განგაღვიძებს მხნევ, მხდალო განგამხნევს
და შენც მიჯნურო სულს შეგიმფოთებს!
შეიქმნა მწარე, ძლიერი ომი:
ვითა ნადირსა მშიერი ლომი,
შეჰკვეთნეს სპარსთა ივერთ მხედარნი
და მტკვარს ერთვიან სისხლისა ღვარნი!
ორნივ იბრძვიან გამწარებულნი,
ორნივ ომებში გაქეზებულნი.
თამაზ ენისელთ მოურავის მე
და იოანე კახთ აბაშიძე
განუმტკიცებენ მჴედართა ქართჳელთა.
მეფის ირაკლის ღვაწლი ყოველთა
შთაუდგამს სულსა ვაჟკაცობისას,
მაინც ვერ ხედვენ ბოლოს ბრძოლისას.
რა ნახეს ქართჳელთ გაჭირდა საქმე,
მყის ჩაიგდეს ქუდები თურმე,
კრმალს ჴელი იკრეს მამაპაპურად
და დაერივნენ თავისებურად.
    ბოლომან გაჰყარნა მებრძოლნი მტერნი,
გამარჯჳებულნი დარჩნენ ივერნი,
მაგრამ რა მეფე ჯარსა უყურებს,
მას გამარჯჳება არდა ახარებს:

ძვირად დაუჯდა იგი ირაკლის,
მრავალთ უმაწვილთ კაცთ, ნუგეშთა ქართლის
დასდვეს აქ თავი მამულისა-თჳს;
და აწ საფლავიც არსად არს მათთჳს,
ჰაერში განქრა მათი სახელი
და ჟამთ მოწამე სადამე ძეგლი
არ გვიქადაგებს მათთა საქმეთა;
დუმილნი ჰფარვენ ერთგულთა ძეთა...
მაგრამ, ჰოი გმირნო, ნუ შეშფოთდებით,
თქჳენ სახსოვარი გჳაქჳს თჳთ განგებით:
რაც ერთხელ ცხოველად სულს დააჩნდების
საშჳლის-შჳლოდ გარდაიცემის:
ქართლი თქჳენი ღჳაწლით, ვერ დაიდუმებს
აღამამადხანს ვიდრე ახსენებს.—
მეფემ უბრძანა თავის მხედრეთ:
«გვიჯობს რომ ახლავ ქალაქს მივიქცეთ
და ციხე ჩჳენი მსწრაფლ განვამაგროთ,
თორემ სიმხნითა ვერა გავაწყოთ.
აღამამადხან რა აქა გვნახავს
ხომ იცით ჯარი დიდძალი ახლავს,
და იქმნება რომ ციხეში დავხჳდეთ
ჩჳენის მადლისა ფიქრი მიეცეთ,
ხამს ვერაგობაც სარდარსა ჰქონდეს
დროზე იგიცა არრას წარუხჳდეს.»
ყველა ეთანხმა ამაში მეფეს:
ქალაქს მიიქცნენ იმავე ღამეს
და მსწრაფლ ზღუდენი ნარიყალისა
იქმნენ საჭურველ ჯართა ქართლისა.

და შეუმცირნა სპარსთ ტკბილნი ძილნი.
გათენდა დილა მზისა ამოსვლად,
მაგრამ მნათობმან შუქისა ნაცვლად
ბნელი მოჰფინა ტფილისის არეს:
აღამამადხან მოადგა ციხეს,
სამი დღე და ღამ ადგა მას ჯარით,
მაგრამ ვერარა აგნო ვერ საით.—
დაღონდა სპარსთა მეფე ბორგვნილი
და თურმე ყოვლით იმედ მიხდილი,
ქართლისგან წასვლას დააპირებდა,
მაგრამ იუდა ჟამს ემიებდა!
აჰა მან იტა აჴ მოიხელთა
და შეუხთალისა ანგარით ბედთა
აჰყარეს მამულის სიმტკიცის ბჭენი:
მან მტერთ უმსხვერპლა თავის მოძმენი.
ჰსცნა რა ირაკლიმ ესე მუხთლობა,
მოყმეთა თჳსთა ესდენ დამცრობა,
მეასჯე ადგენთა ჴელმწიფე გული
მტერზედ ამაყად გამზადებული,
მაგრამ ცუდ იყო ყოველი ღონე:
აღამამადხან ქუდიკ თავ მოსწონე
შემოევარა ციხისა კართა
და მოეკლინა ქართლისა ჯართა;
გაშფოთებული ემიებდა მას,
ვინცა თერანის ტახტს ჴელმწიფებას
ქართუჱლთა შორის წაართვა ძალა:
მაგრამ ირაკლიმ უკუც გაქუსლა
მთიულეთისკენ თავისი ცხენი

გარი მღერე.

მიჰქრის არაგვი არაგვიანი,
თან მოსძახიან მთანნი ტყიანნი,
და მშუენიერად მოუთამაშებს
გარემოს თჳსსა ატყეხილს ჭალებს.
ჵი ნაპირნო არაგვის პირნო,
მობიბინებულნო მწვანით მომბირნო,
ქართველისა გულმან როგორ გაუძლოს
ოდეს მშვენება თქვენი იხილოს.
რომ თქვენს ბუნებაში, არა ჩამოხდეს
რაც უნდა გზასაც გეშურებოდეს!
როგორ იქმნება არ განისვენოს,
სამჯერ ხომ მაინც გადაჰკრამს ღვინოს,
თუალს მოატყუებს, ცხენს მოაძღებს
და ნამძინარევს შუბლს განაგრილებს,
ერთს ქართველურად კიდეც შესძახებს
არაგვო მაგ შენს გამწვანებულს მთებს
და მერმე თუნდაც დაუგვიანდეს
იგი ამისთვის აღარ დაღონდეს —
მზე დამავალი მოჰფენს სიამეს
მთიულეთისა ხეობის არეს
და ამ მშუენიერს არაგვის პირებს
მეწლი ჩარდახი ზედ გადმოჰყურებს.

მუნ ბრძანდებოდა მეფე ირაკლი.
მიწყენის თვალით გადმომზირალი.
დაფიქრებული თვისა ზრახვათა
გაცაართობიდა ქართვლის მარცხებითა.
თან ახლდა მეფეს თავის მსაჯულნი,
ნაჭთა გმირალნი უშიშ და მიუწვდომელნი;
ვის არა გახსოვსთ სოლომონ ქებული,
მეფის შინა ყმა, ყმად საყვარელი.
სადღა არიან აწ ესე გმირნი,
რომ არ გვადლევენ თათბირნი მათნი!
დიდხანს უცქერდა მეფე მდუმარე
არაგვის წყალთა, მდინის მოქცეულე.
ბოლოს მაშვრალმან უბრძანა მსაჯულთ:
«შენ იცნობ კარგად სოლომონ ჩემს გულს:
შენ უწყი ქართველთ აწ ვითარება,
მისი აწ ძალა, მტრისგან ცემოკვრება.
ზეგარჯვლე არწივანი მისნი ვით წყლულს
მიაღიძუნებიან მე შეწუხებულს!
აწც ჩემს სულის ტვირთს, ჩემს სულის წადილს
შენ განვუმუდავნებ ვით საყვარელს შვილს;
არ მითვისდება ქართველთა გული,
რომ ვიყავ მათი მეფე იგული.
ჩემი მეფობა ზედ დავასრულე,
რომ მდიოს იგინი გავაერთგულე
და ახლა, ოდეს ჩემს მემწიფობის
განუმზადებელი ჟამს მეოლობის.
აი მის ნაცვლად რად მომაწყენეს
მე ჩემთა მგოთ! ჰე ვინ იხარებს?

ამიერთაგან გაქეზებული
მაჭმადხანისა მოსისხლე გული
არ დაგვაწყნარებს სიამაყითა,
იგი სარგებლობს კარგის ჟამითა.
ეს კვა ლეკებთაცა აგვიყაყანებს,
ოსმალი მხოლოდ დროსა უყურებს,
და მტერნი ძლიერ მაშინ მოგვატყდნენ,
როს მეფნი ჩვენნი ურთიერთს ბძარვენ.
მეც თუმც კიდევ ვგრძნობ სულის სიმტკიცეს,
გარნა ღონენი წელთ წარმიტაცეს;
შენი ირაკლი ის აღარა ვარ,
პატარა კახად რომ გინახვივარ!
აბა რომელს შვილს ვხედავ ღირსეულს,
რომ ექმნას კვერთხად მამულს დარღვეულს?
ჰაი ღმერთო! ვმადლობ შენს სამართალსა,
მგავს ღირსად შევხვდი ამა სასჯელსა!
აბა ვის მიარჩევ ჩემო მსაჯულო?
კარგა იფიქრე შვილო ერთგულო.
აწ განთქმულია რუსთა სახელი,
ხელმწიფე ჰყავსთ ბრძენი და ქველი,
დიდი ხანია გვაქვს ჩვენ ერთობა,
მტკიცე კავშირი, სარწმუნოება.
მას მსურს რომ მივცე მემკვიდრეობა
და მან მოსცეს ქართლს კეთილ-დღეობა!...
ამის გამგონი ჩვენნი მსაჯული
უჭვრეტდა მეფეს განცვიფრებული:
მას არ ჰსჯეროდა, რომ ირაკლის გულს
ნახავდა ესრეთ ის შეშფოთებულს,

—რასა მობრძანებ ჰკადრა მან მეფეს,
ბატონო ღმერთი გადღეგრძელებდეს.
ნუ გაგვაგონებ მაგ ხმას ქართჳელთა,
ესრეთ შერცხვილან მსასოვნებელთა.
ჯერ სამაგისო რა გვემართება
რომ. . . . .

. . . .

. . . .

«ჩემო სოლომან მეფემ უბრძანა,
მე ეგ უსჯული არვიცი განა?
მაგრამ კეთილთა დღეთათჳს ქართლის,
რა მოვაგვარო უმჯობეს ამის?
მე არა ვფიქრობ, ვითარცა მეფე,
თჳს დიდებისთჳს სისხლთა აღმჩქეფე;
არამედ ვითა მამა კეთილი,
რომელსა სურს, რომ თავისი შჳლი
თჳს სიცოცხლეში დაასახლკაროს.
ძნელ არს ცხოვრება სამეფოსი, როს
უჩუწეფლდეს ოდენ ომსა ძღე დიდისით!
აა ხომ ნახე აწ მაგალითი,
რა ქმნა ამ ერთმან დამარცხებამან!
ვარგე რომ კიდევ აღამამაღლხან
ქალაქს დასჯერდა განძვინებული,
სხვით არ აღივსო მან სასწაული!»
ახლა კი ღრმად სოლომან რომა
მშვიდობა ნახოს საქართჳელომა.
მან საჯარს ქჳეშე, მხოლოდ რუსეთის,
ამოიყაროს ჯავრი სპარსეთის

და მხოლოდ მაშინ უეჭველ გვწამდეს:
საფლავზედ ჩუენთა მამა-პაპათა
განცაისვენონ აჩრდილთა მათთა!»
ვეღარ გაუძლო მის ჯულსა გულმან
და ჰკადრა მეფეს შეშფოთებულმან:
—განზრახვა შენი მეფევ მაკვირვებს:
ირაკლიმ იცის რომე ქართუელებს
არად მიაჩნიათ უბედურება
თუ აქუსთ თჳს ჭერთ ქუეშ.....!—
«სულ მართალია ჩემო სოლომონ,
მარამ აბა მსოქვ, ქართუელთა რა ჰყონ
ამ უბედობას და რღვევის დროს?
აბა ირაკლიმ რა მიაგვაროს
მშჳდობისათჳს საყუარელთ ყმათა?...
აი მივიღებ მე შენთ რჩევათა
და დავიდუმებ ჩემთ გულის თქმათა.
ნუ დაივიწყებ მაგრამ ჩემს სიტყუას,
რომ დღეს იქმნება, თუ ხვალ იქმნება,
ქართლსა დაიცავს რუსთ ჴელმწიფობა!»
ასე ირაკლი და მის მსაჯული,
მამულისა-თჳს გულმტკივნეული
ქართლისა ბედსა განსამართლებდნენ!
ამ დროს აღმოჩნდა ბადრი მთოვარე
და სიამით მოჰფინა არე.
ცამ მოჭედილმან ვარსკვლავებითა,
მთისა ჰაერმან სავსე შვებითა
და მთუარის შუქმა არაგვის წყალთა,
თავისუფლებით ჩამოჩქრიალთა

გულს აუშალეს დარდება ბატონს,
ოხვრა დამართეს ვით ბატონს ლოცონს:
მას მოაგონდა დრო ყმაწვილობის,
განცხრომებული თჳსთა ჯახთ შორის,
როს ჯერ არ გეჭვა ტკბილთა მეფობის,
როს ჰქონდა ჟამი უზრუნველობის
და საყუარელი კახეთის გმირი
იყო ნაღდად მტერთა გამგმირი!
დიდხანს დაჰყოფდა ბატონი ჩუმად,
დაფიქრებული მწუხარედ და ღრმად;
შემდეგ უბრძანა სოლომონ მსაჯულს:
«ახლა კი დროა ჩუენს გაოხრებულს
ქალაქს ჩავხედოთ; მაგრამ ჯერ ერთი
მინდა, რომ ვნახო კიდევ კახეთი:
შევიტყო კახთა საჭიროება,
ვცნა ჰაზრთა მათთა აწ ვითარება;
შენკი აქედგან ქალაქში ჩადი
და დამახვედრე ჩემი სამზადი!»
  დილასა ადრე მოვალს მსაჯული
ქსნის ხეობაში, დაფიქრებული.
ვიდრემდის იყო შიშიანობა,
მას აქ ესახლა თავის სახლობა.
მეფის ჰაზრთაგან სულით ღელვილი,
ჰზრახვიდა გულში მამულის შჳლი:
«მადლობა ღმერთო შენსა განგებას!

. . . .

. . . .

იქმნება მეფე ციხის გატეხას

აბრალებისს მოუმეთ მუხანათობას?
იქმნება ამან აჰყარა გული
ბატონს ქართლზედა შეუორგული?..
მაგრამ ირაკლიმ უკეთეს უწყის,
თუ ვით საყუარელ არს ქართველთ მორის.
მაშ რაზ შეშფოთნა მის გული მყარი,
ქართველებისთჳს ერთთანა მკჳდარი?
მაგრამ, ვინ იცის, იგი იქმნება
უკეთ ფიქრობდეს რაც გვეჩვენება:
მეგობრულ ღჳთიურსა ზრუნვასა მეფის
გონება უმათა ყურს მიხვედების!»
ამ ფიქრში იყო მსაჯული, როდეს
მოადგა თავის სახლისა არეს.
წინ მოეგება მას თავის ცოლი;
სათნო, სოფიო, სულისა ტოლი.
ახლაც ბევრს ახსოვს მისი ზრდილობა,
მშვენიერება, გულკეთილობა.
რა დაინახა მან თავის ქმარი,
სახე შეცვლილი მონაწყენარი,
ამბავი ჰკითხა მეფის ირაკლისა.
ასე საყუარელ იყო ყოვლისა.
—ვშიშობ, სოფიო, რომე ირაკლი,
ქართველებზედა იყოს გულნაკლი.
ზედან მტყობა, რომ მისი სული
მძლიერად არის აღელვებული.
მწარედ უპირებს ბატონი დასჯას
თავის შვილების ამა ურჩებას:
ვშიშობ, რომ იგი სამეფოს ქართლი!

ამღევს საფარს ქჳეშ რუხთა ჴელმწიფის.
მაშინ ფუჯრე ჩჳენს დედაკაცებს,
როს საცხოვრებლად დიდ კაცთა ცოლებს
ჭეტრფს ქალაქში გარდაასახლებენ!
მაშინ, სოფელო, რაღა გინდათ თქჳენ:
ჴელმწიფეებს ჰხოვებთ მამად კეთილად
და დედოფალსა, დედისა ნაცვლად;
არ მოგაკლდებათ. . . . .
განცხრომილებს, შუშნმულებს,
მათთა სჳმფონიის ჰანგთა შორის
ჴერ გაიგონებთ მუნ ხმასა მღვრის;
მრავალთ სიამეთ იხილავთ კმალად
ზანოვანთათჳს გული გასართობლად.
მაშინ გიდასა მოექსურნებს
ნახოს ქართლისა გულად ამბოხებს.»
—ურწამც დედუკი დამკლევა მე!

. . . .

. . . .

მსაჯულს ჰგონა, რომე იგი გულს
დედაკაცთაცა ჰშოვებს ცვალებულს;
და არ რა ნახა ცოლი ამ ჟაზრით,
გარდაუხვია მას მხურვალებით....
ჰი დედანო! მარად ნეტარნო!
კურთხევა თქჳენდა ტკბილო სასძლოვარნო!
რა ექმნებოდა რომ ჩჳენთა დედათ
სჳლიცა თქჳენი გამოწყოლოდათ!
გინდა ჰყავს გულის შემატკვარი
მამულს ასული ახლა თქჳენგჳარი?

ვ.

ქარმან. . . . .

. . . .

რა მოახლოვდა ქალაქსა მტერი,
დიდებისა შემოსილი ტფილისი აღშფოთდა!
ზარბაზნი მისნი გადმოგრიალდნენ,
ხალხნი სამშობლოთ [illegible];
[illegible] ჭირვეულს [illegible],
აოხრებისა და ტყვეობისა!
დუმილსა [illegible] მის [illegible],
მხოლოდ [illegible] [illegible] [illegible],
შემოფრენილნი [illegible] [illegible] ქართველნი,
იგი გარდაქმნა [illegible] [illegible]!
[illegible] ერთმან [illegible] [illegible],
რა მობრძანდება [illegible] ირაკლისა.
ქალაქი იგი წყნარი ადიდა,
თუმცა აღმაფრენილს მწარე [illegible]!
წარმოდგენ წყლის მოსწყვეტილისა,
და [illegible] ირაკლის [illegible] [illegible]
აღიღო [illegible] შესამოსლად!
ანუ სპარსნი მოისრნენ დაუმარცხებლად!
სამეფოის დროსა მოეცა მაღლი
და შეამკობდა [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] თავის [illegible];
მაგრამ ამას იგი [illegible]:
დიდი სახის რომ ბედი ქართლის
გარდაიწყვიტა გულმან ირაკლის!

თ. ნიკოლოზ ბარათაშვილი.

ზჳმა.

ქინაქინის ანბავი.

(ფრანცუზულ თარგმანიდამ გამოკრებილი.)

საყვარელო ძმაო თეიმურაზ! შენი წიგნი მომივიდა და სხუათა შორის ამასაცა მწერ, რისგან არისო, რომ სადაც რა ამერიკის ანბავი ამომიკითხავს, იქაური ხალხი ყოველთვის ინდოელებად იხსენიება და სად ამერიკა, სად ინდოეთი?

მე როგორც გამიგონია, — ქრისტოფორე კოლომბი დასავლეთის უკანასნელს რომ მიეცა, სხუანი აღმოსავლეთით მიდიან ინდოეთსა და აცა თუ მე დასავლეთით არ მივიდეო, თარა, თარა და ამერიკას წააწყდა. — რაც მაშინ იქ ხალხი ნახეს, ინდოელები ესენი

არიანო ჩხოქებში და დარჩიათ მას აქეთ ეს ერთი სახოგადო საქმეთ იქაურს მეპატრონეებსაცა ბატონებსა თუ ინებებსა, და იმათ ქვეშევრდომებსაცა, მეფუ-ლებს, მესიქვლებს, ნეჩეჩებს, იროჭელებს, სიმინოლებს, და სხვას ყველასა, ვინცა ვინ იქ იყვნენ.— ჩვენიანს ერთი ამბობენ, ყველანი ქართველები არიანო, ქართლელები, კახე-ლები, იმერლები, გურულები, მეგრელები, სვანები, აფხაზები, თუ გინდ აჭარლებიცა, ჩვენ ესეც გვიკვირს ხოლომე, თუმცა შეძლება კი მაგრამ არა არისრა, ყველანი ერთის შთამომავლობისანი არიან და ვართ და ერთის ენით ვლაპარაკობთ. აფხაზებსა და სვანებს გარდა ლაპარაკში ზოგან და ზოგან დიდი ცვლი-ლება არის, მაგალითად: დიახ ბატონო, ჰო ბატონო, ჰა ბატონო, კი ბატონო; — აქ: აქ მოდი, აქ მობძანდი, აქანა მობძანდი, აქვნეთ მოჰქონდე, აქ მოსით,-მაგრამ ლაპარაკის კი ერთია.— ზოგით დასავლეთელებს იმერი-ძელებს, რომელიც ჩვენ საზარბულად არა გვესმის და ლექსურს, ისე ერთმანეთისა არა ესმითსა; მაგრამ რაკი მეცნიერებანი თავდადებულის ყურადღებებისა ერთხელ და ერთხელ ამერიკელებს ინდოელებმა უკა-ლეს, რადგან გადაიკითხავენ. გარდა არა, ფრანგები და ამერიკელები კიდეცა, შეიძლება არის ვართო, მაგრამ მეცნიერებამ თუ ერთხელვე დაიწყო ამის. ინგლისელები მოიგონებს. იმდენი დიდგვარიშვილობა მე და შენა ბევრი ნაღდი, რამდენი სხვა შეცოდებულებიც ესპა-ნელებმა იქ თავი ჩვენსავე მოსავლეებსა და რამდენი საწყალი ხალხი იმათ იქ მოაკლდინეს. მერე და მერე

ჭკი ზოგი ერთი ისეთი საქმეც მომხდარა ღუთის წინაშე, რომ იტყჳს კაცი...

ეჰ! ზარქუმ ერთს ისტორიულს ამბავს გიამბობ, და ამბავი შეუეტყუობით, რასაც იტყჳ.

რასაკჳრველია გახსომს, ჩემო თეიმურაზ, რომ სულ მიჩქვილად ვინც ამერიკა აღმოაჩინა და დაიპყრა, ისპანიელები იყუნენ ისინი. კოლუმბისა და პიზაროს ამბები რომ დაწურილებით მოისმინო, ხლავარსიტყუობას გეგონება და იტყჳ, ნეტავი ზოგი მათგანი საცოცხლე იყოს და ხსნა არა მიხდარაო.

ისპანიელები შეუდგნენ იქა მეთხუთმეტეს საუკუნეში, 1492. წელსა,—და ახლა რომ ამბავს გიამბობ, ეს მოხდა მეჩვიდმეტეს საუკუნეში; ორასი წლის [illegible] თუა მასაქმე.

ინდოელები,—ახლა რადა გაეწყობა, ჩვენც ასე უნდა ვუძახოთ ხოლმე,—ინდოელები [illegible] ტებით გულუხვენი იყვნენ მაშინ თავის [illegible] ბატონებზედა. მამაპაპათაგან გადმოცემული [illegible] საქმე წარმოუდგენლად თვალწინ ისპანიელები [illegible] ოქროისა და უზომო მტარვალობისა. გეგონებოდეს მართალია, და დამორჩილებულნი ჯერ არა ყოფილან.— არ ვიცი ამ ჰაზრს შენც ასე გაიგებ თუ არა: ისპანიელებმა რომ იარაღით დაიპყრეს ის ქუეყანა, ხალხიც იარაღისავე შიშით დაიმონეს და არა იმ შჯულების სიმართლით, რომლისაც ნებით ემორჩილება ხალხი. ემონებოდნენ მეფეს, ამ მიზეზით

ვარძია.—

მტკვრის კიდეს ქალაქში ლომისანი გამოკვეთილია და ბაძა-ნებულიად ოჯახი მაშინ გოლგოთაჲ (ყოფილის მონა-ჯგუფი), გარდა ისეთი სიღრმეები და ჭიშკარი, რომ რაც ამისს წინა მოაჯირეებს სიმყუდროები შექმნდათ ბალახში დაფესვილი, ამინ უფრო რიგად გადააჭარბა, თუნდა გადაჭარბება შეიძლებოდა.—მაინც ცხადად ჩვენდა ამ გოლგოთაჲს საკურთხეველი, ჭაჭრისა შეურიგებლობები, მკაცრი, ანგარიში, მოქანდაკე ოქროს. ინდოელებს ბატონიშვილ ამისთანან ჯუჯრი შექმნილი თავგამოდებუ-ლებული.—ურთის კაცის სადამოს გადაბრუნებულ ეს შენი საკურთხეველი და ხმის ამოღება ადარ დასცალდება ისე შენი ტაძრის წინადმე.—გამოკვლევა სხვა ინდოელებმა მოწამეებს.

დიდის სიმკაცრით შეუდგნენ გამოძიებასა; და რადგანაც წინამძღვარი მოძღვარი, შენს მცველს წყალს ადმოაჩენენ, რომ მომწამლავი ვერ აღმოაჩინეს.

ახლაც ამასზედ შეუძლია დაეკვირვნა და ყველანი ასწა-ვლებულები, რადგან ეს მაგალითი მართებული არ თუმცა და არცა ვის იმედი შექმნილა, რომ უკანასკნელი ეთნიკური, ყველანი დაწყნარებულნი იყვნენ, რომ ინდოელებმა იცოდნენ სამეცნიერონი, შეეჭიდნენ ქიმიურ დასკვნებს, ქიმიკურ გამოძიებს, და წამლის ჩაყრის ქი მაინც ვერას დოკუმენტები ვერ აღმოუჩენიეს და ვერცა რა საწამლავი გამოარჩევინეს.

ამასობაში გოლგოთაჲც გამოიცვალა და იმისს ადგილს განწყობა გრაფი ვიწრო, ბუჩქად სინჩონ, ახოვანი, ზრდილი, ლომონიური, უთვალის სიკეთით

შეშფოთებული და ამასთან ასაკით ნაკლოვანებ-წინდახედული. ის იგო-ცოდვად შეურაცხ მიჩვეული ჩემ წიკლი ქალი, ისეც გულის ღელვითაგრებით, ზრდილობით და ხიმიზდი თითქმის ჟღერადით და ისეთის საყურადღებოის გულის მექონი, რომ ქმარი სწორედ თავს ევლებოდა.—

— ჩემო საცოდავებო, თან რომ არ წამოვიყვანე არ შემიძლებოდა, —უპასუხებდა ქმარს.—

— ჩემო ნუგეშისმცემელო, ღმერთმან ხომ იცის დიდად მიმძიმს შენი მოშორება, მაგრამ რამდენჯერმე ხანს აქ უნდა დარჩე, მისამდინარე იჯარის საქმეების გა-მოკვლევა და დაგვიწყნარებლად, უპასუხებდა ქმარი ვიდა-ფიცისა.

ვაგონიდან რომ ჩქარად ინგლისელის ანზავა, მათი დაუძინებელი მტერობა და სიძულვილი ირუსე-ნიელებისა, ცალკე ქმარი იშიშდა, ამ ჩემს ცოდვებს ბოროტებას არას შეურიგდებოდა; ცალკე ცოდვი ანბობდა, მარტო რომელი გაუშვა ჩემი ქმარი ამ ქვეყანაში, სადაც ხშირად შეუქმნელები და შურისგება მარადღედ და მარად წამსაუწყობს გმირულადეს და ვარს ესწრაფვოდეს.

რაც რამ უკანასკნელი ამბები ინგლისის ისმოდა, ზოგი გაზრდილებული, ზოგი უფრო შესაზარავად გადაკეთებული-გადმოკეთებული, აქ უსაფუძვლოთ ასე უნდა შეიქნებოდნენ, რომ ინგლისელები არიან მხეცნი ბოროტნი, გამომწვევნებულობით მოწინდენი და ცივ-გულნი, ნამდვილად კი უმეტესად გამხნევებულნი ჩვენს დადასტურება და ქვეყნების კეთილმოსწრე. —ამბო-ბდნენ, სასტიკი რამ და ვინმე მაუწყებელი წამ-

ლუში იყოს ეს ქრისტიანეშიო.—

რამდენიც ამისთანა საზარელი ამბავი ესმა გრაფინას, იმდენი უფრო გადიწყვიტა, უსაცილოდ თან უნდა წაჰყოლოდა ჩემს ქმარსა და უფრო უკეთ ისეთის მდგომარეობითა და გაფთხილებითა, როგორიცა ტრფიალსა და ერთგულს მეუღლეს შეჰფერებისო.—

აჰა შემთხვევაი წარუდგა გრაფინასა, მერეც ოცდ.

ამერიკის გამგზავრებულება, მეტადრე ამისთანას ტრფიალსა ქმრისაში ჩასამყოფნის ცოლებისა, მოდი და შენ მოიწონებდი, თუ გაუშვებდე.—

სხვა ისპანიელთ ქალებს გარდა, რომელნიც დამათი უნდა წაეყვანა გრაფინას, ერთი თან შეეძლო და გულითადი მეგობარი იყო იმისა, საყვარელი ზიარებისა.—ცოლ-ქმარნი რომელიც იყო ბევრისა გრაფინასთან ხშირი ჭკუისთა, თუმცა როგორც ის გრაფინას დასტივით და ხელმწიფობდა, მომავალი დღეს თუ არსად იმისთა, ჯიუტობდენ. ღონით ჩქარა ბრძანებისა, მღვანელს ეჩვეოდა, მზადებას ყველგან, რომ განსაზღვრა მოუშორებლობისა გრაფინასათვის ამერიკაში წასვლისა, და რომ ეგრე გაანწყინა,—მაშ მეც უნდა გამოვყვე, შენი მოშორება არ შემიძლიან, და გამყვა თანა.

დიდი სიხარულით ეს შეუდგა ინდოელებს გზაცუროცას გამოცდილი რომ შეატყუეს; და არც მანდილოსანთ გული ამაღლებს ბატონიშვილ შეიცოდიდეს. ეგეც ისპანიელთა, ეგეც იმ უსამართლო, ანგაარი და მტარვალი, როგორც სხვანი ყოფილიყვნენ. რომ ესმოდათ, ტყვეების სასჯელისა არისო, გაცემულობა და მართლ-

მსაჯულითა, ისინი ანბობდნენ, — მაინც ისმანიელთათა; და ამის რაკი იტყოდნენ, სწორედ რაც უკიდურესს სიძულილს შეუერება, ისა ვსთქვთო, ეგონათ. იმათი მძჳნვარე მგრძნობარება ჯერ არ იყო დამშჳდებული სარწმუნოებითა; — არცა კინა ჰზრუნავდა მაშინ, რომ ეცნობებინათ საღმრთო ზნეობა ქრისტიანული; ზოგი ერთს წესის აღსრულებას ასწავლიდნენ, მართალია; და ისევ თავისს წარმართობაზედ და კერპთ თაყუანის-ცემაზედა ჰსდგანან, თუ აღარა, ამას კი ყურს არა-ვინ უგდებდა.

ის ქჳეყანა რომ ევროპიელებმა დაიპყრეს, თჳალი, ოქრო და სხჳა ამ ნაირი საუნჯე ხალხმა იმათ მიანება და სხჳაკი, რაც კაცობრიობი-სათჳს უფრო გამოსადეგი გააჩნდათ რამე, ისკი არც დაუკრძალეს, რომ ევროპიელებს ეჭჳც არა აადე-ბინეს რა. — თვალის მომტაცებელი სიმდიდრე იმათ და მართლად სასარგებლო ჩუქნათ. —

ინდოელებმა კარგად იცოდნენ, რაც ღჳთისაგან განაჩენი იშოვებოდა იმათს ქჳეყანაში ეგსლის გამ-ქარჳებული, თუ სასწაულებრ გამკურნავი უმძიმესის სენისა და ავათმყოფობისა. იმათ გარდა სხჳამ არა ხორციელმა კაცმა არიცოდა, რა სულზედ მისწრე-ბითი თჳსება ჰქონდა ქერქსა ერთის ხისას, რომე-ლსაც ეწოდებოდა ქინქინა, ანუ ქინაქინა, და ინდო-ელები საშინელის ფიცით იყვნენ შეკრულნი, რომ არა ევროპიელისათჳს არ გაეცათ ეს საიდუმლო, რაც უნდა განსაცდელი მისდგომოდათ.

მერმედ იყვნენ დამონებულნი, მაგრამ თავისი შინაური გამგებლობაც კი ჰქონდათ რადაცა სა-

ბრალო ინდოელებსა. ყუროსი კაცები წყალდათ ამორ-ჩეულნი და ამათში მირჩეულს ყუროსს ნება ჰქონდა, რომ, რომელსაც საჭიროდ არჩევდა, ხალხი შეეყრიბა ბნელს ღამეში და უცნაურს სადმე ალაგსა; ხან შე-თქმასა და ფიცს განაახლებინებდა, ხან სასიკჳდი-ლოდ მჯერონილს დაუსაკლებდა ვისმე და შენს მტერს წუდარა ჰშველებთა რა, როგორაც აქ დასა-კელებულს აღარა ეშველებოდარა ხოლმე.—ამ წა-ირს ქრებას რომ დაჰკლებიყო ვინმე, თუ არ მდე-ბარე ან ფასაკო, ყოველად შეუძლებელი იყო, გინდ სოფლად მცხოვრები ყოფილიყო,—გინდ გილეროჰს სასახლის მოხელე ვინმე, ან სახასოშუშად გაუვანი-ლი. ასეთს უდაბურს რასმე ადგილს შეიკრიბებოდნენ რომ არათუ წყუდიადს ღამეში, დღისითაც იმათი მონნება ვერა მჯერონილს ვერ მოჰგნენსებინა.

ამ დროს იმათში მირჩეული ყუროსი კაცი იყო ხიმერო.

თუმცა ბუნებით კეთილი კაცი იყო ხიმერო და სულგრძელების თჳსებისა, მაგრამ სხჳა და სხჳა უბედურებისაგან და მჯერონილების უსამართლოები-საგან აღმშფოთებული ჰქონდა გული და დახშული ყოველის ლმობიერის გრძნობისათჳს. დღითი-დღე გულის წყრომა გულისწყრომაზედ ემატებოდა ხი-მეროს, ასე რომ ბოლოს დროს სულ გაბარბარო-სებული იყო და სიბრალულისა აღარა ესმოდარა. ესეც კი უნდა ვსთქუათ, სულმოკლეობასა და სიწა-მლავის შეპარებას ასე ერიდებოდა ხოლმე, რომ ამგჳარი შურისგების იარაღი არცა სად თჳთან

მოკრძალვისა და აღტაცებისთჳს ნება დაურთავს.

ხიმეროს ჰყავდა ერთი შჳლი, სადგლად განმარ, დიდად საყუარელი მამისა და სამის წლის ნაქორწინებთ ზჳმაზედ. ზჳმა იყო ლიმული ქალი და არც იმ ქალაქში, არც იმ არემარეზედ ანდოყელებში ამის უმშჳენიერესი არავინ იპოებოდა. ერთი ორის წლის ყუა ამათაცა ჰყავდათ, რომელსაცა დასტრფოდნენ და დამხარობდნენ. ერთის სიტყჳთ, იმათს მირუცყუელს მონებაში ყოფნას რაიმე დაუვიწყებლად, ჰსწორეთ ბედნიერება ჰსუფევდა ხიმეროს სახლში: ზჳმა მიაჩნდა მამამთილს სასიქადულო სძლად, ქმარს ნამდვილ ბედნიერებად, ანდოყელებს სამაგალითო ქალად და თჳთონ უყუარდა თავისი სიცოცხლე და სიხარული დამყარებული ჰქონდა ქმრისა და შჳლის სიყუარულზედ და მოხუცებულის მამამთილის პატივისცემაზედ. —

ხიმეროს მომდევნო მეორე უფროსი კაცი იყო აზან, ანდოყელებში სხჳასზედ ყველასზედ უმდიდრესი. იმისს მხეცურს მძჳნვარებასა და სიმამაცეს ვერა ქჳეყნიერი სათნოება ვერა ამშჳდებდარა და აღსავსე იყო მარად უხომო გულის წყრომითა. რომელიც ხიმერო, ისე აზან, ორნივე ანმობდნენ, ბრწყინვალეს შთამომავლობისანი ვართო და მართლად, სხჳანიც იტყოდნენ, ინკათ გჳარისანი არიანო. ისია რომელიც მოგჳხსენება, წოდება იყო უწინდელის მეფის ჴელმწიფეებისა. —

ახალის ვაცერობის მოხელის წინადღეებში, სამეფო ერთის შუადამეს შეჰკრება ხალხი სიმრთელის ხის

ხეშზედა. სიმართლის ხე გრქჳა ქინაქინის ხეს.—

უჯულანი რომ შეიყარნენ: «ძმებო და მეგობრებო,—მოუწყვა სიმონ,— ახლა სხჳა მტარვალთა უნდა ისაცონოს ჩუენზედა; დღეს ან ხვალ მოვა ჟიდეცა' და ჩუენი აღთქმები უნდა განვამეორეთ. თუ არ ღამის სიბნელეში და თუ არ ამისთანას უდაბურს ადგილს რომ მაინც ვერსად წამოვჰსთქუამთ. ვაჲ ჩუენი ბრალი! მზის უბედური შვილები (*) თავს ვერსად გამოვჰყოფთ, თუ ღამის სიწყუდიადეში არ გავეხვევით.—განვიმეორეთ, ძმებო, ჩუენი ფიცი და აღთქმა ამ სიმართლის ხის იმრგვლივა, რომ რაც საიდუმლო ჩუენა გვაქჳს, სამარადისოდ დაცული გვქონდეს.»

—განვჰამეორეთ, განვამეორეთ, ხმა ჰყო ხალხმა.

მაშინ წამოდგა სიმონ, ხალხი გარს შემოეყენა და მაღლის ხმით ჰსთქჳა და სხჳათაც ათქმევინა შემდეგომი ფიცი:

«ვფიცავთ სამარადისოდ დაუმალოთ შვილთა ევროპიისათა ზეციური ნიჭი სადმრთოსა ხისა ამის, და უკანასკნელი ერე სიკეთე ჩუენი, რაცადა დაგვრჩენია მამაპაპათაგან. ვაჲ იმ ორგულს და ფიცის გამცემსსა, გინდ შეცთომითა, თუ შიშითა, თუ სიბრალულითა, ან სხჳა რითაც უნდა იყოს მიზეზითა, ამ ჩუენს საიდუმლოს გასცემს და აცნობებს ევროპიელებსა, რომელთაცა ჰსჯული დაგვირღვევს, კელმწი-

(*) ინკები, ანუ პერუს კელმწიფეები ამბობდნენ, მზის შვილები ვართო.

ჯუარა მოგვიშალეს, ქუეყანა აგვიოხრეს დ~ ჩუენ უძლურებს უღელი დაგვადვეს! ვაჰ იმ სულმოკლებსა, ვინც ამ ჩუენს სიმართლის საუნჯეს მიანიჭებს ვისმე ჩუენთ დამმონებელთაგანსა დ~ დაივიწყებს, რომ იმათმა მამაპაპებმა ტაძრები დაგვინგრიეს, ქალაქები გადაგვიწვეს, სოფლები დ~ მიწაყანები გაგვიოვერანავეს, გვიწამეს მამაპაპები უმაგალითო წამებითა, იმათი სისხლით მორწყეს ქუეყანა ჩუენი დ~ ოჯახობა შეგვიგინეს... თუალი დ~ ოქრო რაც წაგვართვეს, წაგვართვეს; ეს ერთი ნიჭი მაინც ჩუენთვის შევინახოთ... თუ ჩუენში მოღალატე გამოჩნდა ვინმე, ვჰფიცავთ იმისს მიწათანათ ამოფუ-ხვრასა, ვინდ მამა იყოს ჩუენი, ვინდ ძმა დ~ ვინდ შვილი; თუ ცოლშვილის პატრონი იქნა ვინმე, ვჰფი-ცავთ იმის ცოლშვილისაც გაწყვეტასა დ~ სახლის გაცივებასა, თუ თვით იმ ცოლმა ან შვილებმა არ გამოგვიცხადეს იმისი ღალატი; დ~ თუ შვილები ძუ-ძუმწოვარნი არიან, ვჰფიცავთ იმათს გაჟლეტასა, რომ საუკუნოდ ამოვარდეს ჩუენში სახსენებელიც ჩუენის მოღალატისა.—ძმებო დ~ მეგობრებო, სუ-ლითა დ~ გულით წარმოსთქუთ თქუენც ფიცითა აღთქმა ესე, წინაპართა ჩუენთაგან დაწესებული დ~ ჩუენგანაც აქ რამოდენჯერმე თქმული.»

— ვჰფიცავთ, ვჰფიცავთ, — დაიძახა ხალხმა, — ვჰფი-ცავთ ამ აღთქმის აღსრულებასა, ვინცა ვინ იყოს ამ ჩუენის საიდუმლოს გამცემი; ვჰფიცავთ ამ საიდუ-მლოს დაცუასა შეურყეველად, რაც უნდა ტანჯუა დ~ სასიკუდილო წამება მოგუადგეს.—

— გაიხსოვდეთ, ჰსთქუა ახლა მხეცამსგავსმა აზანმა, გაიხსოვდეთ, რომ ჩუენის დამონების მირჩეულს დრო-ბშიაცა ჩუენნი მამაპაპები ათასობით იტანჯებოდნენ და იხოცებოდნენ, თავი სიკუდილისაგან კი არავის დაუხსნია ამ საიდუმლოს გაცემითა და არც ამ ორასს წელიწადში გაცემულა ვისგანმე; და თუ ახლა აღმოჩნდა ვინმე ჩუენში გამცემი, გეფიცავ ამ ჩემის კელით დავჰკლავ და თუ ცოლი ჰყავს ან შვილი მუძუძუწოვარი, ამავე კელით გავსწყვიტო ყვე-ლანი.» —

ეს აზანის დამუქრებანი უსაგნო არ იყო. განმცემი ჰსძულდა, ხიმეოს შვილი, არათუ იმისთვის, რომ ისპანიელების საშინელი სისასტიკე ნაკლებათ ჰქო-ნიყო, იმისთვის უფრო, რომ შეშურდა, რათა არის ისეთი ბედნიერი, რომ ცოლად მშვენიერი ზეპის ჰყავსო და იმასთან შვილი სასიხარულოთო.—

შური ყოველთვის ბოროტებაა და ბოროტებას ყოველთვის უსამართლოებას, თუ დაიჯერებს.—

«ჩემო აზან! ჰყვირა განმცემმა! შეიძლება ფიცის ერთგულიც იყოს კაცი და არც მხეცობა ექონიოს. შენი მუქარა ვერცარავის შეაშინებს და არცარავის გამოადგება, ვინ არ იცის, რომ თუ სისხლი გწყუ-რია, შენ არც ბრალიანს დაუწყებ ძებნასა და არც უბრალოს!...

განრისხებულმა აზანმა რომ პასუხი დაუპირა, ხიმეომ შეაცყო მაშინვე და — არც დრო არის, არც რიგი ამ გვარის ლაპარაკისა; რადგან ფიცი გათავებული იყო; კრებაც დაიშალა და ყველანი

თავყუთავისად წავიდ-წამოვიდნენ.—

არას მიჰხედნენ, ინდოელები ისმაილიელებს შირში ულუკმლოთჳს მოწჩილებითა და მაცთვისცემით ჰქცეოდნენ.

ამ მიზეზითა ახალის ვიცეროისა და იმის მეუღლის მისაგებებლად ლიმას გარეთ იქაური დარჩეული ყმაწვილი ქალების ჯარი დაამწკრიეს; ყველანი სადღესასწაულოდ მორთულნი იყვნენ და საფიანდაზედ გზაში მიმოჰფენილი ყვავილები ეყრათ. ზჳმაც რასაკვირველია იმათში იყო.—რომ მივიდნენ, გრაფინამ თვალი მოჰკრა ზჳმას და შეაჩერა. იმისი სილამაზემ და განსხვავებულმა, ევროპიელისათჳს უცხო რაღაც რამ მიმოხვრილებამ ასე მოჰხიბლა, რომ ეს თუ არ დავიახლოვე არ იქნებაო. და რაკი ეს სურვილი შეატყვეს, სხუა იქაურს მოსამსახურეთაშორის ზჳმაც მეახლედ აახლეს. ცოტას ხანში ასე შეიყვარა და შეიტკბო ზჳმა გრაფინამ, რომ თავისს საკუთარს ოთახში შეაყვანინა და ყველაზედ უმეტესად დაიახლოვა, თითქმის გაიშვილა.—

ბეატრისას კი არაფერად ეპიტნავა ამისთანა დაახლოვება ზჳმასი. რაც რამ ანბავი მოაგონდებოდა ინდოელების სიმუხთლისა და ღალატისა, ყველა მაშინვე გონებაში შედიოდა, ამან ჩვენს გრაფინას არა ატკეხოსრაო.—სხუა ევროპიელმა ქალებმა რომ ეს მეტი ბეატრისას შეამჩნიეს, თვითან მეტად გულდამწყვრები იყვნენ და რასაკვირველია ქუფრი დაუყრეს როგორც შეეძლოთ.—ისე დღე არ გავიდოდა, რომ ზჳმაზედ ენა არა მიეტანათ ბეატრი-

ხასთან: ბოროტებით სავსეც ის იყო, მცბიერებითაც, პატივისმოყვარებითაც, გამომჩენებლობითაცა.— ამ ასეთსა და ამ ისეთსა არათუ გრაფინა არ უყვარს, ისპანიელები ყველანი ისე გულდამოდებით ჰსმენდნენ, რომ თუ დრო იყვლთა სასიკვდილოთაც არავის დაინდობსო.—

ამნაირს ცილის წამებას მრავალი კიდევ ისეთი რამ დაჰმატეს, კითამ ზჳმას ნალაპარაკევი, რომ იმისს ბოროტებაზედ მეტჲ აღარა უნდა ყოფილიყორა,— ბეატრისა გონიერი და განათლებული ქალი იყო და ზჳმასაგან ნალაპარაკევსათ მიტანილი არა ჰსჯეროდა; გულში კი მაინც ჯერ საწუხრათა ჰქონდა ზჳმას დაახლოვება გრაფინასთან და მერე რომ შეატყო, დაშორება აღარ შეიძლება და თან და თან გრაფინაც უფრო ესარჩლებოდა,—ისე შეუშინდა გული, რომ რაც უნდა უცნაური რამ მოეგონებინათ, ახლა ყოველსავე ადვილად დაუჯერებდა ყურისა.—

ზჳმამ კი მართლად ისე დაუახლოვა გული თავისს ქალბატონსა, ისე მიეთჳსა და გაუერთგულდა, რომ მეტი აღარ შეიძლებოდა; სხჳებმა არ იწყინონო ჩემი დაახლოვებაო, ასე მოფიქრებით კი იყო, რომ იჯდა შეკეტილ ოთახში და მანამდისინ არ დაუძახებდნენ, გარეთ არ გამოდიოდა.—

ამასობაში გრაფი სინჩოს თუმცა დიდათ ცდილობდა ინდოელების გულის მოგებას; ისინი მაინც ამას ამბობდნენ: პირველში ყველანი აგრე ექცეოდნენ, რომ პირუთვნელი მართლმსაჯულება ეჩჳენებინათ ხალხისათჳს, კაცთმოყვარება, ზრდილობა და

ლმობიერებაა; და ბოლოს კი უმადლონი გადაგვიბრუნდებოდნენ ხოლმე. — ამ მიზეზით ახალის გაცნობის მეცადინეობაში მიდით არა მქონდა; ან გამოცდილებს და ან უმეცარის ხიკვიდელისა ქმნილა, სხვისა ყურის ანწავე რომ გაუგონია, და ჩვენსა გულისხმოგებას ამიტომბა ცდილობისა.

გამოვიდა ორისი თვე, რომ გრაფინია ლიზას მეუღლეყოფილა და არ იყო, რომ ცოტა რადაც სამ-როელის მოშლა დავეცით. ჯერა სოქმის აქაურის არდადეგების მიზეზით; მერე უმდიდრობა რომ ყურო და ყურო შიოვმაცა, ფიქრში შეგვიძნა; ბოლოს ქვაური სამღდელური დამბადი ცვლება გამოაჩინდა და ლოგინათ ჩააგდო.

რაც რომ ბაშინდელს გვრობიელს მკურნალობას ცვლების წამალი მგულდებოდა, უოცბდლოვე მოიხმა-რეს, და აჯათმყოფს შეუწნა არა შეეცარა.

ბეატრისას მწუხარებას საზღვარი არარა ჰქონდა. ერთხელ მკურნალი გაიხმო და გამოკითხვა დაუწყო. ისიც დიდის საიდუმლოებით გამოუცხადა, გრაფინას ავათმყოფობა რადაც რომ უცნაურის მიზეზით არისო, რომ იმისა შეცნობა და განკურნვა ყველაფრის მოგვო-ხვრხებიათო. —

ამგვარმა უიმედო მკურნალის აღსარებამ ბეატრისას აუცილებლად ეს აფიქრებინა, რომ გრაფინა ხრიგუთ მოწამლული არისო. იქიდამ მოყოლებული ბეატრისას ერთი წუთი მოსვენება აღარა ჰქონდა. რა საკვირველია, არათუ გრაფინას, ჯერ გრაფისაც ვერა გამხილდა; თვის ქალთანაც დაუჯერადი

ლაპარაკი ჰქონდა, რომელნიც სხჳაზედ უფრო და-ახლოვებულნი იყვნენ გრაფინასთან.

სამთავე ჯერ გული ამაზედ დააჯერეს, სწორედ მოწამლული არისო. მერე ჰძიებას შეუდგნენ, ვინ გაჰმზადებდა ამ უღთოობასაო, თითქო უწინ არავინ დაეხაკეულებინოთ, მალევე ჰსთქჳეს:

— სხჳა ვინ, თუ არ ზჳმაო, ზჳმა, რომელსაც ყოველთჳს თავისუფალი შესვლა-გასვლა ჰქონდა გრაფინასთან. ისეც კი, რომ გრაფინასაგან ყოვლის სიკეთით აღვსილი, გაკეთებული, გამდიდრებული და გულით საყვარელი, როგორ გაჰმზადებდა ზჳმა ამ საქმესაო?

ამნაირის ფიქრის მასუხისმგებელად ყოველთჳს გულითადი სიმშჳდით წარმოუდგენდა ხოლმე ბეატრისას ზჳმასა. — ზჳმა პირმოთნეა, ზჳმა პატივის-მოყვარეა. ზჳმა გამომძიებელი და ვინ იცის, ფარულად იქნება გრაფის არშიყიცა; ზჳმა ინდოელი და დედის მუცლითვე შეჩვეული ყოველს მოუფიქრებელს ბოროტებასა და კაცკვლასა; — სხჳა ვინ იქმოდა ამას, თუ არ ეს კრულია ზჳმაო, — ასე ეჩიჩინებოდა თავისი საკუთარი ფიქრი მწუხარეს ბეატრისას.

რამდენსამე დღეს მაინც კიდევ ცდილობდა ბეატრისა ამ ფიქრების თავიდამ მოშორებასა. იმისი საყვარელი გრაფინა კი ამასობაში უფრო და უფრო ილევოდა და ჰქრებოდა. — იმისი მაყურებელი როგორღა შეიძლოდა ბეატრისა გულდამშჳდებით საქმის განხილვაში; ან როგორღა შესძლებდა, რომ თუ თვალით არ ენახა, არ დაეჯერებინა, რასაც ზჳმაზედ

ეჩურჩულებოდნენ და რასაც იჯიანა სჭირქობდა. — «როგორ შეიძლება, რომ ჩემი გულიც შემცთარი იყოს და სხვანიც ასეთს საშინელს ცილსა შესწამებდნენ ამ დედაკაცსაო.» — აგრეთ არ იყო ბეატრისა მართალია, და არც ნაკლებად იტანჯებოდა ამ ფიქრებისაგან.

გრაფიც რა საკჳრველია ძალიან დაღონებული იყო, — თუმცა ამ ეჭჳსებისა არა იცოდარა; თავისს საცოლის მეუღლეს რომ იმ მდგომარეობაში ხედავდა, სულ გული უკჳდებოდა უზომო მწუხარებითა. —

ერთხელ ცოტა რამ ავათმყოფობა შეემტყო გრაფინას. დიდი სიხარულით შეუდგათ სასახლეში. — ახლა მკურნალი ანბობდა, სრული იმედი მაქჳს მორჩენისაო. — ეჭჳსები დაჰსცხრენ და ბეატრისამაც სული მოიბრუნა. რაც იმას წინეთ საიდუმლოთ გარიგება მოეხდინა, რომ ზჳმასათჳს ეღარჯერებინა და გრაფინას საწოლში მარტო აღარასგზითი არ შეეშვათ, ის კი დაავიწყდა, თუ როგორ მოხდა, არა მოშალარა.

ახლა საბრალო ზჳმასაც მივხედოთ.

გრაფინას ავათმყოფობას, უეჭუელია, ისე არავინა სწუხდა, როგორც ზჳმა. როგორც რომ უმანკო გულით და წრფელის სულით ერთგულება და სიყვარული შეიძლება, ისეთი ერთგულება და სიყვარული ჰქონდა გრაფინასი; ამასთან იცოდა რითაც შეიძლებოდა მორჩენა იმისი და მორჩენა კი არ შეეძლო. ზჳმა სხუათა შორის ერია იმ ფიცში, რომლითაც ინდოელები შეკრულნი იყვნენ და

რომელიც უკანასკნელად სიმრთელის ხეს ქუეშ განმეორებით იფიცეს. ამ ფიცის გატეხა მარტო იმას რომ გარდაჰხვეოდა, კიდევ არას ინაღვლიდა; იმისა ქმარიც უსაცილოდ ხიკუმლილით უნდა დაჰხჯილოიყო და ბანანა შვილიცა. ზჳმა რომ სასახლეში შეიტყვნეს და გრაფინას ავადმყოფობის ხმა გამოვიდა, — ამ ჩუმმა ხმალმა საიდუმლო არ გაგვიცესო, აიყვანა ხომეომ თავისი შვილის შვილი და ჯამარს მიაბარა, მესამე უფროსს კაცსა. ეს თამარი თუ ისეთი მხეცი არ იყო, როგორც აჰსნ, — არც ნაკლები მტერი იყო ისპანიელებისა. ზჳმამ ეს უთქმელივე რომ კარგათ იცოდა, თავისი გულის პასუხი განზრახსაც კიდარ ანდო. იქედა სწრაფლი თავისს ოთახში და ცხარის ცრემლით მსტიროდა. — გრაფინამ მოიხედა, რომა ჰხოქუჭს, არცარაფერი იქედა ამით მიეცა ზჳმას, რადგან კარგად იცოდა თვისება იმის ავადმყოფობისა, რომ ჭრამლებად არა ეშველებოდარა. —

მართალიაც, ისევ შეუპრუნდა ის საშინელი ცრობება გრაფინასა. ჭკუჩნელმა ახლა გადასთქვა თავისი იმედი და მოსარჩენი საშუალობა, აღარა ვიცითრაო, დაუფარავად ანბობდა. მთელი ღამას სასახლე თავზარდაცემული იყო და შიშისაგან დაღუმებული. — გრაფისა და ბეატრისას საცოდაობა გულს უკლავდა ყოველს კაცსა.

გრაფინამ იცოდა, რომ მალიან ცუდათ იყო იმისა საქმე; მაინც ყველაზედ უფრო მხნეთა და გულმოწყალეთ ის იყო.

სიცოცხლეს ადვილად დასთმობს, რადგანც ბედ-

ნოვერი ცხოვრება ჰქონდეს, ვისაც გრაფინასავე განწმენდილის სინიდისით უცხოვრია: სინანული არ ამძიმებს, სჳნიდისსა არ აწუხებს, არა ჰქენჯნის და რამან შეაშინა?

შენც კარგათ იცი, თეიმურაზ, რომ დიდი საუნჯეა განწმენდილი სინიდისი.

წმინდა საიდუმლო მიიღო სიმშჳდითა და მოწიწებით. ნარნარებით გამოესალმა თავის საყვარელს ბეატრისას; სასურველს ქმარს გულსაკლავად უალერსა და სხუათა შორის დაუბარა, ინდოელები გებრალებოდნენ და უმეტესად ჩემი საყვარელი ზჳმაო; შენდობა მოსთხოვა ყველას და ბოლოს მიანდო თავი თჳსი ყოვლად და ყოვლითურთ განგებასა ღჳთისასა.

ამ მწუხარებაში და სულით ტანჯვაში ყოფნამ ზჳმა ისე მოაუძლურა, ისე დააუღონოვა, რომ როდესაც გრაფინა აზიარეს, ისიც ავათ გახდა იმისთანავე ცივებით. განმარტა რა საკჳრველია მაშინვე შეიტყო და თავისის მოძმების ნებადართვით ცივების წამალი შემოუტანა ჩუმათ, იმ ხის ქერქის ნაფშვენეტი, ერთათ ერთი დასალევი; დღეში თითო დასალევზედ მეტს ვერ მოუტანდა. ის წამალი დამდაძინების დროს უნდა მიეღო.

ზჳმამ შემოპარებული წამალი სიფრთხილით გამოართვა თავის ქმარსა, თვალი არავინ შეგვასწროსო და მარტო რომ დარჩა, აიღო ეს ფერფლი, ცრემლით აღვსილი თვალები აღაპყრნა ცადმიმართ და ჰსთქუა: ღმერთო დიდებულო! შენ მამხილებ და შენის

სახიერების მორჩილი სიხარულით გავსწირავ ჩემს თავსა, ოღონდეკი ჩემი გრაფინა გადარჩეს. ნება შენი აღსრულდეს. საშინელსა ამას ჩუენის საიდუმლოს მე არ გავსცემ. — ჩემში ამგვარს ერთგულებას და თავის განწირვას ხომ არავინ იეჭვებს და იტყჳან აქიმებმა მოარჩინეს გრაფინაო. განსაცდელი არცარა განმირს მიადგება, არცარა ჩემს შჳლსა და არც ფიცი გატყუდება ჩუენი. გრაფინა განთავისუფლდეს და მე იმის ჯირის სანაცვლო ვიქნე. რის მაქნისია მაინც საბრალო ზჳმას სიცოცხლე? რამდენით უფრო საჭირო და გამოსადეგი არის ქუეყნისათჳს სიცოცხლე გრაფინასი, გრაფინასი, რომელი არის შჳლი ზეციერი, ნუგეში მწუხარეთა, მფარველი და შემასუფნებელი მაშვრალთა, შემწყნარებელი გლახაკთა და მონათა. ახლა არ იყო, რომ დაუღონოვებულის ხმით ღმერთის ევედრებოდა, შენ განარინე განსაცდელთაგან უბადრუკნი ინდოელნიო! ზეციერო გრაფინა! ინდოელებისათჳს ევედრებოდი ღმერთსა, რომელთაც შენი მორჩენა შეუძლიანთ და არ გარჩენენ. — სასიკუდილოდ განემზადებოდი დღესა და მაშინაც არ დაივიწყე შენი უბედური ზჳმა, ილოცავდი და ღმერთს ავედრებდი. — ვჰფიცავ, ვჰფიცავ მზესა მანათობელსა, (*) თავი განაცხადო და გიხსნაკი სიკუდილისაგან. »

ჰსთქუა ეს ზჳმამ, შეახჳა ქინაქინის ქერქის ნაფეშხუნი, უბეში ჩაიდვა და ზე წამოსდგა. შეფიქრდა

(*) მზე დიდი საფიცარი იყო მაშინ იმათში.

ცოტას ხანს, როგორც შევიდე ისე გრაფინას საწოლში, სადაც სასმელი უდგა გამზადებული, რომ არავინ დამიშალოსთ.—ჩემის სრულიად არა იცოდარა, როგორც მეჭუჭში ჰქონდათ ამაზედ ადგენილი და რა ნაირათ იყო დაკრძალული როგორც ამისთვის, ისე სხვა ინდოელებისათვის, გრაფინას ოთახის კარი.—სხვა ამის მეტი ფიქრი არა აწუხებდარა, რომ ავათმყოფის მოვლა მარტო ევროპიელს ქალებსა ჰქონდა მინდობილი და ინდოელს კი მარტოადარა ვის ავარებდნენ.—თუ შევალ, დამე უნდა შევიდე და თუ მეძვმარე დამხვდა ვინმე, ვიტყვი ვედარ მოვითმინე და ამის შესატყობად მოვედი მეთქი. ახლა გზას დავათვალიერებ, იქნება მოხერხდებოდეს, ცალკე შესავალი რომ აქვს გრაფინას საწოლსა. იქიდამ შევიდე და სხვა წინა ოთახებს ავცდე როგორმე.—

ვიზე ჩაიარა, კარიდორს გასცდა, მეორე კიბით ძვევით ავიდა, ნახა რომ იმ ცალკე კარის გასაღები ზედვე იყო.—მაშ აქიდამ შევალ ამაღამაო ჩასთქვა და თავისსავე სადგომისაკენ გამობრუნდა.—

ზეატრისას რომ ადრევე გარიგება მოეხდინა, ზვმაზედ თვალყური გეჭირეთ, მას აქეთ ზვმას ისე ფეხი არსაით გადაუდგამს რომ არავის ედარაჯებინოს. ახლაც მოახსენეს ზეატრისას: «დღეს ზვმასთან ვინმერ იყო; უური კარს მივაკარით, მაგრამ იმათი ლაპარაკისა ვერა გავიგეთრა; ვინმერ რომ წავიდა, ცოტა არ იყო, როგორღაც დაფიქრებულსა ჰგავდა; პატარა ხანს უკან ზვმა გამოვიდა თავისს სადგო-

მადამ, ის უფრო ფერმიხდილი,—ქუშმით წავიდა, კარიდორი გაირბინა, იქით კიბეზედ აიარა, ოთახ-ლი კარი გაშინჯა, საწოლის კართან შედგა დიდის სიფრთხილით, თვალი არავინ მომკრასო და მერე ისევ ისე შინ შებრუნდა.

ამ ამბავმა ბეატრისა სულ შეაწუხა. ცხადია, უთუოთ შეპარვას აპირებს ამადამ გრაფინას საწოლ-შიო. ასე გადასწყვიტა და მოახლეებს დარიგება მის-ცა, შინიდამ რომ გამოვიდეს, იმას წამს შეატყობინეთო და კარებები დაკეტილი არ სად დაგრჩეთო.—თვითონ მაშინვე გრაფთან შევიდა და—ასე ამბობენ, ასეო, ყოველივე უამბო.—გრაფმან თუმცა ბოროტი განზრახვა ზუმასი არა დაიჯერა, მაგრამ აქ რადგაც ამბავიაო, ჰსთქვა, და პირობა მისცა ბეა-ტრისას, მეც იქ მოვალ და ერთად დავემალნეთო.

გავიდა ღამის ორი საათი და მოახსენეს ბეატ-რისას, ზუმა იმავ გზას დაადგაო.

ბეატრისა და გრაფი გასცვივდნენ მაშინვე გრა-ფინას საწოლში დასამალავათ. სულშეგუბებულები ისხდნენ ფარდას იქით და ცოტას ხანს უკან დაინა-ხეს, კარი გაიღო სიფრთხილით და ზუმა შემოვიდა საკვირველი ფერმიხდილი, მოთრთოლარე და ძლიერ მაშვალი. თუ ბოროტი განზრახვა არა აქვსო, ასე რა აშრწუნებს და რა ათრთოლებსო, იფიქრეს.—ზუმამ მეორე კარს მიჰმართა, ყური დაუგდო, იქით ოთახებში მღვიძარე ხომ არავინ არისო და ხმიანობა რომ არა ისმოდარა, სტოლს გამოუბრუნდა, სადაც სასმელი იდგა ავათმყოფისათვის მომზადებული,

სიჩქარით ამოიღო თავისი წამალი და შიგ ჩაყარა.

გამოკვირდა მაშინ გრაფი, ჰსტაცა ჴელი და შეჰსძახა, «უბედურო! რა იყო ეგ რომ ჩაყარეო!»

ეხლა ეგე საშინელი ზჳმას, — ჰსთქვა — გაიგეთ, მუხლები ჩაეკეცა მაშინვე და გულშემოყრილი დაეცა ძირს აიღეს და იმისს სადგომში შეიტანეს. აგათო-მეოტეს ეს არა გაუგიარა. გრაფმა და ბეატრისამ წირობა დასდვეს ნურაცა რას გავაგებინებთო; «თხოვნას დამიწუნებს, ღუთის გულისათვის აპატიეთო, და ეს აღარ შეიძლება: სამაგალითოთ დაჰსჯა აუცილებელი არისო» — ჰსთქვა გრაფმა და გამოვიდა უზომოდ განრისხებული და გულ აღშფოთებული.

რაღა მეტი უნდოდა. ცხადი იყო, რომ ზჳმა ჰსწამლავდა საცოდავს გრაფინას. თავის თვალით დაინახეს ეს ბეატრისამაც და გრაფმაც.

აჰ, ჩემო თეიმურაზ! ნურას საქმეს ნუ აუჩქარდები, ბევრ ჯერ თვალით ნახულსაც ნუ დაუჯერებ, თუ გულდამშვიდებით არ გამოიკვლევ. რიცგან მოჰხდა ის თვალით ნახული, თორემ შეჰსცდები და როგორ შეჰსცდები! —

იმავ წამს ხმა გავარდა სასახლეში და მთელს ქალაქს ლიმაში, ზჳმას ზედ მიასწრეს, სასახლეში რომ ჰსწამლავს ეურიდა გრაფინასაო. —

კეთილი მითხარ, თორემ ბოროტი ხმა ადვილად გავარდება ხალხში და ათასში ერთიც არი თუ დაეფიქრდა და მაშინვე არ დაიჯერა, დიდი ანბავია. —

ეს საქმე მაშინვე სამართალს მიაწევეს, ზჳმა დაჯაჭვეს და საპყრობილეში გაისტუმრეს.

ჯანმირმა რომ ეს შეიტყო, იმავ წამს მისულა რაც უნდა ყოფილიყო და გასწია მაშინვე აზანთან და თამართან.

«ჩემი შვილი რომ თქვენ გაპარეთ, ახლა პირობა უნდა მომცეთ, თუ ფიცა არ გავსტეხეთ და საიდუმლო არ გავეცით, ჩემი შვილი მამა ჩემს დაუბრუნოთ, რომელსაც მე და ზვმა დავიხოცებით.»

—გამდევთ მაგ პირობას, უთხრა აზანმა, მაგრამ მგონია არცა ამაჩულდა გქონდეს გეჯი, რომ თუ ცოტათოდენიც არის გაამხილეთ რამე, სიცოცხლის ფასად დაუჯდება ეგ შენს შვილსა.—

«ის ჩვენ ვიცით, როგორც დავიხოცებით, უპასუხა ჯანმირმან და გამოვიდა. გასწია მოსამართლეებთან და გამოუცხადა:» ხვალით აღმიარებია, რომ ჩვენს საქმეში მეც ურევიარ.»—

ესეც დაუდასტურეს და საპყრობილეში შეაგდეს.

მეორეს დილას განთიადისას შეკრბნენ მსაჯულნი საქმის გამოსაკვლეველად და მაშინვე დამნაშავეების განსაპატიჟებლად. გაიღეს სამჯავრო დარბაზის კარები და ხალხს აცნობეს, ვისაც გენებოთ შემოდითო. იქაურს სამართალს სახალხოდ აწარმოებდნენ.

მრავალი ხალხი შეგროვდა და საიდუმლო უფროსი კანცლერიც იმათ შორის: ჯუთან ხიმეო, აზან და თამარ.

შემოიყვანეს უბედური ცოლ-ქმარი კელ-ფეხ დაბორკილებულნი. ზვმამ რომ ჯანმირიც დატყვევებული დაინახა, დაიძახა: «ამას რა ბრალი აქვს? რაც მე მწადოდა, მაგან სრულებად არა იცოდაო.»

— განჩუმდი ზჳმავ! ზმანებით ჟოხრა განმირმა; შენი სიკუდილი აუცილებელია და ჩემი სიცოცხლე რადამ გაუიქრებინა. მე ხომ არავის დაუბეზღებივარ; ჩემის ნებითა ვარ აქა და რაც შენ დაგემართება, მეც ის დამემართოსო; ჩუენი შჳლი მაინც გადა-რჩეს.»

ახლა ზჳმა მიჰხუდა განმირის აზრსა, განჩუმდა და ცრემლს მიანება თავი.

მსაჯულნი შეუდგნენ გამოკითხვას.

რასაც ბეგარისა და თჳთ ვიცურით თვალით ნა-ხულად ამოწმებდნენ, იმათი ყურისგდება ხომ აღარ შეიძლებოდა და ეს მოქმედება დამტკიცებულად დარ-ჩეს. მერე ჰკითხეს ზჳმას:

«ვისთვის მიიღე ის საწამლავი?

— ჩემთვისაო, ჰსთქუა განმირმა.

— ვსთქჳ და კიდევაც ვიტყჳ, რომ განმირს ჩემის განზრახვისა სრულებით არა ჰსცოდნიაო, მიუგო ზჳმამ.

«განზრახვა შენი რა იყო, ჰკითხეს.

— ჩემი განზრახვა მოწამლვა არა ყოფილა.

«თუ მოწამლვა არ იყო, მოსარჩენის ხომ არ ჰფიქრობდი ავათმყოფისასა?

ამ კითხვაში ზჳმამ თვალი მოჰკრა აზნას; თუ წამომცდა რამე შჳლს დამიღუპავსო იფიქრა და ჰსთქუა:

— არა, არა, მე ავათმყოფის მოსარჩენი წამალი არა ვიცოდი.—

«თუ წამალი არ იყო, მაშ საწამლავი ყოფილა, აღიარებთა?

—მე არა აღმიარებიარა!

«მაშ რა იყო, გვიპასუხე!

—ამაზედ მეტს ვერას გიპასუხებთ.

მაშინ წამოხდა ხიმერ, შჳლსა და სძალს მუჴ-ჩაუდგა და ჰსთქუა: მოიტანეთ ჯაჭუჭნა; მეც ამათთან გამსაჯეთ.

—ჩუენს შჳლს რაღას უპარებ მამაო, ჰკითხეს ვანმირმა და ზჳამ? მაინც არ დაიშალა ხიმერომ.

ამდროს მსაჯულებს ზმანება მოუვიდათ, გამო-ქათხუაში საწჭალეულს თარადს ნუგრას მოიხმარებთ, ნურც და მონაწილეების გამოჩენას გამოეკიდებით და საჩქაროდ გადასწყჳტეთ.

მაშინ ხიმერ განაშორებინეს და ცოლქმარი ისევ საპყრობილეში გაგზავნეს. იხმეს გრაფინას მკურ-ნალი და გამოკითხუა დაუწყეს.

მკურნალმა ჰსთქუა: გრაფინას ავათმყოფობა ეწი-ნააღმდეგა და გაუმძლედა ყოველს წამალს, რაც ოდენ ამ გუარის სენის გამკურნავად მიეგაჩნა. ყოველი ეჭჳ დასაჯერებელად გარდაიქცა და ახლა ცხადად ჰპჳელდა, რომ ეს ფლიდი და გარყუნილი დიაცი, ზჳად საკულდეპული, საწამლავს შეაპარებდა სასმელებში და ამით განაგრძობდა გრაფინას ავათ-მყოფობას. როდესაც განაშორეს გრაფინას საწო-ლიდამ და სამსახური აღუკრძალეს, მაშინ უეჭუელად იფიქრა, უმანჳლქალობის აგებულება და გრომპიული სამკურნალო წამლები უთუოთ ჰსძლევენ ავათმყოფო-ბას და მოარჩენენო; მსხუწრეპლი კულიდამ გამო-გვეცლება თუ ბოლო ახლავე არ მოუღეთ და

დასასჯელ იქმენი საწამლავი ჩაუყარა სასმელში, რომ იმისი დალევა და სულის დალევაცა ერთი უნდა ყოფილიყო გრაფინასათჳს.

ამ მკურნალის ლაპარაკში მსაჯულნი სულ ჰსძრწოდენ გულის წყრომითა და მრისხანებითა.—

ვაჲ იმ მსაჯულის ბრალი, რომელიც მრისხანებს და გულს იწყრომებს. გულადმშფოთებულის კაცის სამართალი ჩემს მტერს მოასმენინა,—

მოილაპარაკეს ერთმანეთში გაჯავრებულმა მსაჯულებმა, ხმა შეჰკრიბეს და განაჩინეს:

«ვინაიდგან ვანმირ და ზჳმა მოწამლვით კაცკვ-ლაში თავით თჳსით გამოტყდნენ და დამნაშაობა ესე აღიარეს; ამისგამო სიკუდილითავე დასაჰსჯელად განჰპატიჟდებიან; ხოლო განპატიჟება ესე აღსრულდების დღესავე ამას ჟამსა შუადღისასა შთაგდებითა მათითა ცოცხლად ხროვასა შინა შემისასა ცეცხლით მგზნებარესა.»

შემოიყვანეს პყრობილნი და განჩინება წაუკითხეს. ვანმირმა მოისმინა უშრწუნველად და სრულის სიმშვიდითა. მაშინ ზჳმა დაეკრო იმის ფეხქუეშ და უთხრა: «შენ მე დაგღუპე და მხოლოდ ეს არის ჩემი საწუხარი! მომიტევე, ოჰ, მომიტევე, ვანმირ!

—აღექ ზეზე, ზჳმავ, უთხრა ვანმირმა: ჩუენს მსაჯულებს გარდა ბრალი აქ არა ვისა აქუს. ნუგეში ამით ეც შენს თავს ზჳმავ, რომ ამათმა სამართალმა საშინელი ჯილდო აგვყარა და რამდენსამე საათში სრულიად განვთავისუფლდებით ამათის მონებისაგან.—

ამ სიტყუებმა თჳთ მხეცს ახანსაც დაულბეს გული.

—შჳლისათჳს ნუ სწუხარ, მოაძახა ჯანმირს, ამას იქით ვშჳლიცავ ის უპატრონო, როგორც ჩვენს საკუთარს შჳლსა.

ცხრა საათი იყო მაშინ დილისა. ბძანება გასცეს შეშის ხროვა დაამზადეთო.

გრაფინა მაშინ ისეთს მდგომარეობაში იყო, რომ მკურნალმა გამოცხადებით მოახსენა გრაფს, ხუთიოდ ექვსი დღე რომ კიდევ იცოცხლოს, მეტი აღარ შეიძლებაო.

გრაფი და ბეატრისა ისეთს განწირულს მწუხარებაში იყვნენ, რომ იმათი გული ყოვლად დახშული იყო ლმობიერებისა და მოწყალებისათჳს — ხჳმა მაინც ახლა ისეთს რამე საზარელ და საზიზღარ მხეცად მოაჩნდათ, რომ იმის შებრალებას გესლია-ნის გველის შებრალებაზედ უმჯობესად მიიჩნევდნენ, ჯანმირისთჳს კი ჰბძანა კიცეროძემ დანაშაულს მიუ-ტევებს, თუ გულის სიწრფელით აღიარებს თავისს ბრალსაო.

«ჩვენ მაგიერად კიცეროძეს ასე მოახსენეთო, დააბარა მოციქულებს ჯანმირმა, რომ არათუ ჩემი, ხჳმას ბატონებსაც რომ აღმოთქუან, მაინც რაცა ვსთქჳ ვსთქჳ და გავათავე; იმაზედ მეტს ერთს სიტყუასაც ვეღარ მათქმევინებენ.

კიცეროძე, განჩინების აღსრულებას აქ არ და-ვესწრაო, — ქალაქს გარეთ საზაფხულო სასახლე ჰქონდა და იქ წავიდა; სადამომდინ იქ დაჰყოფდა და

მერე ისევ მოვალთ.

ამასობაში უბადრუკი ბერიკაცი ხიმენო ათასნაირს ფიქრში იყო, რა ექმნა, წუმი ჯანმარ და ზჳმა როგორ გაიხსნა ამ საშინელის განსაცდელისაგანაო. ჯერ ხალხის შეგროვება დააპირა; მაგრამ დიდიდანვე ისეთი ზედამხედველობა იყო ხალხზედ გამართული, რომ საიდუმლოთ მოლაპარაკება არათუ ხალხთან, მარტო აზანთან და თამირთანაც აღარ მოხერხდებოდა.—მერე სახალხოთ ბძანება გამოსცეს, ვინცავინ ინდოელები ღიმაში იპოვება, ყველანი დამნაშავეების დასჯას უნდა დაეკისრანო. ინდოელებს იარაღი არა ჰქონდათრა; ისპანიელების ჯარი ერთი ორათ იყო მომატებული; ამას გარდა რომელსაც პურობილებს დასაწყობად წაიყვანდნენ, ორასი სალდათი ყარაულად უნდა ყოფილიყო. ინდოელებისათვის მორჩილების მეტი სხვა ღონე აღარა იყორა და სასოწარკვეთილმა ხიმენომ ბოლოს ეს განიზრახა თუკი შვილები დამეხოცებიან, მე რაღათ მინდა თავი ცოცხალითო და რომელსაც იმათ ცეცხლში ჩაჰყრიან, მეც თან გადაჰყვებიო.

რომელსაც მთელი ქალაქი ამ საზარელის სანახავის მოლოდინში იყო, მაშინ საბრალო გრაფინა ქუეშსაგებში იწვა მეტად დასუსტებული და შეწუხებული. ქალაქში რა ამბავი იყო სრულებით არა გაეგებოდარა. შესვლა გასვლა კი როგორღაც უფრო გახშირდა იმ დილას იმის სახლში; ყველას რაღაც გულისშეფოთვა ეტყობოდა, ასე რომ ავათმყოფმაც კი იგრძნო რაღაც ალიაქოთი არისო და კითხვა

დაიწყო, რა ანბავიაო? შეჰკრთო, რომ რაღასაც უმალავდნენ.

ბეატრისა მეტადრე ხშირად გადიოდა საწოლიდამ, თავისუფლებით მაინც ვიტირებო და ჯრისელ. ბეატრისა რომ გარეთ იყო, გრაფინა ერთს მოახლეს ჩააცივდა, თითქმის ვედრებით დაუწყო, მითხარ რა ანბავიაო. ბოლოს ისეთის ფიცებით ჰკითხა, ახლავე მითხარიო, რომ მოახლემაც ვეღარა დაუმალარა და მოახსენა, ასე მოხდა ასეო; განძი და ზუმა არათუ ადარა წყვეცენ. საფრანბასხოთაც თურმე მიაჩნიათ თავისი მოქმედებაო.

უხმოდ გაოცდა და განცვიფრდა ავათმყოფი ამ ანბისაგან.

«ჰოი! უზესთაესო კაცთმოყვარებაო! შენდამომართ მოვივლტი სასოებითა ჩემითა, შენდა ხმაყვყოფ მეუფეო, მამხილე სიმართლენი შენნი»...

დასუსტებულმა ლექსით ვეღარ დაამთავრა ლოცვა, — და ან რა საჭიროა ლექსი გულთამხილველის წინაშე?...

— გადახსნილა ტასტრაგანი მომიმზადებინეთ, რომ ახლავე წამიყვანონო, ჰბძანა გრაფინამ.

მისცვივდნენ ყოველნი და ტირილითა და გოდებით ეხვეწებოდნენ ნუ ინებებო; ბეატრისა ცრემლის ფრქვევით ევედრებოდა, შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალოს შენი უბედური ბეატრისა, ღვთის გულისათვის ნუ იქ, ნუ ინებებ გარეთ გასვლასაო, მაგრამ არ იქნა.

მოახლეები მოიხმო, გრძელი მუსლინის შესამოსი

მოასწავებდნა, ცისკრისავარსკვლავ დაუწყებნისა; თვისს ჭაცს ცახცახებენ აელვარებულნი. მეხრენი საშინელით თავს დაეცემოდნენ. შავნი ღრუბელნი გაშლის ზღვა გადმოიღვრებოდა და ჴმა ჴდა, ასე მომატებოდნენ სადაც ცეცხლი არის განზადებულით.

შუადღე მიეც ნელად იყო და ისაური ვამბობ და ზუმაც ჩამოვიდნა საერთობილიდგან და სასიაჲულოოთ მიიჴულით. ზუმა ცოლი თავისის აგარაკიდგანბისაგან და ცოლი ამ სამინდვრის განსაცდელისაგან დაუფლობელი, სადჲულს თვიან რომ ყველა აბრუნებდა, მღვდელს მიჰყვა და თან თვით უკანაული ნისდევდა. აფრენილი ხალხი ანჯღრეულდა გროშანეთს, ერთი შეჰხედით, ერთი თვალი მოჰკრა ჩრდილს ზუმასა. ამ ხალხმა აზრი დაინახა ზუმამ, რომ ისინი შეძლოც ქალთ ეკენა. რაგორც რომ ამას თვალი მოჰკრა, ერთი შეჰკრეგო და ისე წაბმს ბედნელსაც მიაშორა. ეურნალისც თავი დაიღრია, მოვარდა აზანს, შეძლო გამოჰყუდაეთ ქალდებმ. დარეგეთ მანქუქილით კოცნა და ზეცა რომ ყველა შეიძინა ისეთს ცეცხლს მიჰყვა. რომ ხალხიც სულ ერთმოყვარეთ აცურა. — ამასობაში აზანმა წამოიძახა: «გადარჩენილი ზუმა! შენი სიყვარული სამიჯნურო ჩვენთვის; უფრო ყველაფერს გაზრდის ცეცხს გაცხოველა...»

— ჰოი, ნეტავი გრაფინა მომიკვდეს და სხვანას ვინ იცის....

მერე ყველა ესროდა ზუმამ; სადარაჯო მოდგნილი, და შეძლო რომ ქალაქამ გამოცხადდეს, —

ახლაც კი მოვწყენდით.—ჩემი საყვარელო მეგობრებო შემიწყალეთ. ამოქმეთ ეს გაუშვით ჯერა.—ამბობ-თავე ნაზიარადი თუ იყო გვიღაც ხოლო მოჰქონდა. ამ ღრიალს საუკუნეს აცნობა ჯარსა, დაიწყეს ახლოს არიან ჯი ხმელიმერის ხროვას ცეცხლი მეგამოგეს.—ჩემავ რომ თითქმის ცამდის აყრდნილი ალი დაინახა, თავს ისეთი ზარი დაეცა, რომ ქარაფ დაავიწყდა ეს მე-ლოცა; თვალწინ აღარა ჰქონდა საყვარელის ბედი, რომელიც ასე მოახლოებული. ეს ასე უეცრადმოსულმა თურ; მერე როგორ საყვარელი! საცოცხლეის დიდ თითქმის ყოველდღე ახლა მიყდო. პირზედ საყვარე-ლის ფერმა გადაჰკრა და მღელვარე რომ არ ჩქ ცნა ძმლი, უფროთ წიაქცევდა.

—ჩემავ! ჩვენი წამება მალე გათავდება. უფრო გაწმინდა; შეუნდე როგორი გეგმენი გააქერ ცეც-ხლსა. ერის წამს მოგიწყლეთ!

—რა გშიშდავ... გშიშავ... ამ ცეცხლისა.... მცდარი ამოქმეს ჩემავ.

რამდენისაც ჯერ დავიწყებთ. რიდენ ჯვარი ჯი ჯარი დაიმარცხა სასტიკად ჯურღმული ჩქმა. ავერ. მისწვდა გაუგდეს: იმდროულად ცეცხლის გარს არტყიან და ქვევის ნიშნად ქვეითის რიცხვი ჯარისად ძმლი. მღვიმარეები, თვალდამშვენებულს, დაღონებულებს. ამათ გარს არტყია ჯარი. ჯარი მღვიმარე ჯარი უმზადა — სახე ამ აჯარწყვლის ხალხისა გამოხატულების მხოლოდ ამას. რომ ჯველანი სულ შეკრებილი ელიან რის აღმართს, ცოლქმარის, სამარის სასჯელსა, რომელიც მ

აჩის ქუჩა ჟრიდა ადსრიულდებს.—

აა! ეს უბედურება! თრთოდ წამოვდა კიდევ ის...

ამ დროს ნაცხში რაღაც ხმამ იელვა და შეუდამ ბინი ქვეყნისაკენ აქცია. ... კიდეც ცხენი-სანი ნაღვლის ზღვისს დაუფლებულ აჩდაუნებს და მთა-ასასის:—

«შეუდუღო, შეუდუღო!—გაიძახოდა მოხუცმანდებაც ყველამ მთამანდებს აქვს ... თან მოეხდეს!!..

შეუბრუ ... ზჯმამ კედლები ცადამიმართ-ასწიერა ... დაიძრგუნვებს გულში იმედის წამოუწყლიდა არა შიგადღინდება.

... კიდევ ხალხი და გამოიწვიდა ... გამოჩნდნენ მოუყვნიდათ რთველოც მეამდეულიდა. ... ნეს ... მეთაბადეულთან და შეიყრნენ. ... მეთაურტუმ დედაქალაქს დებრდა, და დებრდასა ... მეთაურხა ხალხი.

ამ დროის გარაფინაში ბინძაშვ გაჩიონისნი და გა-მოიძინა ხატვ ... დაისუსა ... მაგრამე მ ინც ... და მოწყა-ლების გამომეტუმელი: «მეუ, მართალია ნება არა მაქვსო,—მსოფლიო უფროსო, ჩემთა გამოკვესოფქვა ამაოო დახსნა განსაცდელისაგან; იმედია მაქვს ჩემი შეუდლეს მაბრუნებს და მანამდისინ ... გამოვიდოდეს, ჩემს ... მამიდიას გხენი. ... შეასხენით. ცეცხლი გააქრეთ. აქა-მდისინ რომ შემეტყო რამე, არავისაც არ დაგეწვა-დებოდათ: დმერთმა ხომ იცის რომ არა ვიცოდი.» ა-

ინდოელებმა რომ ეს გაიგონეს, რთულები გადა-

ყვარეს და ურიცხმად შეჰხმახეს: «დიდებულმცა იყავნ დედოფალი ჩვენი!» —

ამ აღტაცებულს გრიალში ნამეტნავ ხალხის ხა-ზრქე შემოაპრო, ტახტრავანზედ მდგარს გრაფინას შუბლი შეუხსნა და ხალხს შესძახა: «ჰქონდა ილოცებდეთ ამას ოდეს არა?

— ილოცებდით, ილოცებდით, — მოიძახა მთელმა ქალაქმა. და ე გაჩნდა ხალხთ ასეც გაშვით.

ხუმა მეფისწულიზედ დაყვირა და მხიარულად: «დღეგრძელ ყოვლის შემძლებელო, სიყვლე ჩვენს სასწაულად მყოფი!»

ვარმის და ხუმა თანგრძნობილი გრაფინამ და ტახ-ტრავანი შინისაკენ გააბრუნებინა. ხალხი თან დაუწყნა დიაცუნა და გაფოლქეთ.

შინ გაძლიერებული ჭაღლებული ბოძე ქუჩეშ გუბეში ჩაიწყა გრაფინა და ცოლქმარს ანიშნა თავით მოშო-რებოდით. ეს არის მოატანა ჩუმად ფანასწულმა ფეხსით ივიქრა და რომ გულარა მხიარულა, ერთი ქვეში ვარმარს მოაწოდა, და მეორე ხუმას. — ხუმა დაეკონა ამ ქალღის მუთუხელს მარჯვენასა და ვანპანა ცრემლის ნაკადულებით.

ამის მაყურებელს ბეატრისას გულმა გულარ მოთმინა და უბმინა მოსამსახურეებს: გადმოგანეთ ქვეში აქედამ და ამ ოთახში გაუშვით.

— არა, არა, ძვირფასო გრაფინავ! მე გარ მოვსა-ხურე მაგათი წინაშე დიდისა.... ღმერთი თანასწორად განაგებს ყოვლის... მინდა აქ იყვნენ.... ესენი არიან ერის გამდიდრება ჩემი სასიყვარულისამზადით...

— ღმერთო ყოვლადმოწყალეო! უპასუხა ბეატრისამ!

როგორც მიგვანებით ამ უბედურებებსა, ამ შენს მწუხარებებსა!

—შეეღოვსს გვარდიის მამლუმთ, ბეატრისა. გატყუობ, რომ დოწნეს მიმტანს ეს მორთოლარე კედლის განსხვავებით არის ჩვენი კედლი ამ კედლისა.

ოჰ! სათნოო და სახიერო, გულმოწყალეო! მოასხვენა ზჳმამ გრაფინას თუ ღმერთმა არ ინება გამართლება ჩემის იმედისა. შეეწყინა მაშინ დაიხსანავს. როგორიც სიყვარული და ერთგულება ჰქონდა შენი შენს უმეღურს ზჳმას... უშენოთ სიცოცხლე ყოვლად შეუძლებელია ზჳმასთჳს

ამ სიტყვებმა ბეატრისა უეცრად განარისხეს: «შენ წყეულო მაცთურო!...

—ნუ, ბეატრისავ, უთხრა გრაფინამ: ნუ ჰსწყრები. ჩემო ბეატრისავ! მიჰხედე ამათს ცრემლთაგანს თვალებს... ზჳმავ! შენი სახე ზეციერის სახიერებას გამომეტყველი იყო მარად ჩემთჳს. გულითად საუბედურო იყავ ჩემი; როგორც შეიძლება გულში შენი მზრი ვიქონიო რამე... შენცა და შენი ქმარიც სამუდამო ცხოვრებისათჳს მოყვარენებულად მამაჩემოზართ ჩემდა, სრულის გულით მომეტევებია თუ დანაშაული გაქვთ რამე.—ისე ღმერთმან მე მომიტევოს თანანადებნი და შეცოდებანი ჩემნი!...

ამისმა გამგონემ ზჳმამ უთვალავი მოთმინება დაჰკარგა და გულაჩჳდით ლაპარაკი დააშირა; განმარმა რომ მეტყო, ახლა უთუოთ წამოსთქვამს რასმეო, უთხრა: «ზჳმავ ჩემათ ვიეკნეთ ჯერ კიდევ ჩუენის ფუღლოვლის სიმართლე იჯთან ჩამოიყვანს ჭკუამარე-

ქებას ჩუეულებისა, ჩუენ იმ ღმერთის მადლობელნი ვიყვნეთ, რო-
მელსაც მე ესაკის: ის დაიხსნას ამისს სანატრელს
სიცოცხლეს განსაცდელისაგან და ჩუენც ისე გაგუა-
მართლებს. ახლა ჩუმათ ვიყვნეთ.

ასეთის გულის საწრთუნელათა ჰსთქვა ეს ვაჭარმა
და ასეთი რიდითაც სულის ხმაღლითა, რომ თუ
ზღაპრისაც გაიგონა გრაფინმ გამოფხიზლდა დაუწყო
ყანმარს, მაგრამ იმან აღარა თქვა. ღვთის გუ-
ლისათვის ნუღა რას მკითხავთ და ლოცვის ხმათის
განმავლობაში ისე გაწუხებულნი იყვნენ ორივე
ცოლ-ქმარი, რომ ხმა აღარ ამოუღიათ. შემდეგ ქუე-
დნენ გრაფინას და მღუდელუზე ცრემლებს აფრქვე-
ვდნენ.

გრაფინამ როდესაც ამათი გამოიხსნა ლაპარაკი,
ყოცა უფროსი მაშინვე გრაფსა და ჰსთხოვა, როგორც
შეეძლოს ისე საჩქაროდ მიიყვანეთო. — ამდენი
ხანი რომ გამოიყოლა, შემდეგ ქალას გა-
ზავნა დამპირა და ამასობაში განკვდა რადგან ზმა-
ნობა და ლაპარი მიაცხმათ. უცხოური რომ იყო ეს
ხმა. არ გაუვიდა ერთი წამი რომ გრაფის ხმაც
გაარჩიეს.

გრაფინამ გაადიდინა მაშინვე ქალები და ყველ
გრაფი შემოსული არ იყო, მიეცა მადლობა რემე:
ღვთის გულისათვის, ღვთის გულისათვის, მოწყალე
ბეჭენ ბრალდებულთა!

— ბრალდებულნი კი არა, მხსნელნი არიან შენნიო,
ჰსთქვა შემომავალმა გრაფმა, და ამ სიტყვისაგან ყოველ-
ფერი ოთახში იყო თითქო გაქვავებულნი, ისე განცვი-

ღდნენ.

გაცეროდა ყმაწვილი გრაფს კედელში შჳლი ეყო ზჳმასი.

მაჭკუარა ზჳმას. მუხლი მოიდრიკა ამ ინდოელის ღვთაებრის წინაშე და ისე ჩააბარა თავისი შჳლი. ხმელეთ თან შემოწჳეჳ გრაფს, მივიდა განმინდოთან და უთხრა: ახლა კი შეგიძლიათ მოთქვა უთვგვლიგვათ. ჩუწნები უგულანი თანახმანი არიან და დაგარგულ ადარა გმ ამქჳრა: ჩუწნი წამალი უკვლამ მიგიდოთ ბრაჰმანის წინაშე და თჳთონაც მიიღო მანამდისინ აქეთ წამოზრდანდებოდა.

ამ სიტყუაზე ჩუმა ისეთმა სიხარულმა აღიტაცა, რომ კინაღამ დაარჩო თავისი შჳლი ალერსით. გარმირ მამას გარდაეგო.

გრაფი ისე მეტისმეტად გულდამტკრული და გამოურგებელის მადლობით გულისაკეთ ჩუმას კალთასა ჰკოცნიდა.—

გრაფინამ — რა მოხდა, ღმერთის გულისათჳს შემატყობინეთო.

მაშინ წამოდგა გრაფი და შემოკლებით განაცხადა, რაც ინდოელებისაგან ჰქონდა შეტყობილი.

— ღმერთო დიდებულო, ჰსთქუა გრაფინამ და ხელი მოჰხვია ზჳმას: ეს ღმერთის ანგელოზი ჩემთჳს თავგანწირული თურმე ყოფილა და ამასაკე დაწყებს უმო-რჩილესი; ჩემთჳს ჰქონდებოდა და ჩემს საკუთრების ამას ვიწ მეგონენ! ოჰ! ღმერთო მადლიერო!

— შენაჰ? დედოფალო, მიახსენა ზჳმამ. შენს მეტყუელად მოგიჩნდით, შენის აგრითმეოთზობის, მწუხარების და ტანჯვის მიზეზად, მოწამლულად და

შენვე დაგვიფარე, შენვე გვიხსენ სიკვდილისაგან! ვისი უფრო არის აქ ღვთიური სათნოება და ცოდვილის-მოქმედება?

— ყველაც მიიღებს თავისს ჯილდოსა, ჰსთქვა გრაფმა; ყველაც მოერჩება თავისს ავადმყოფობასა, მოერჩება თქვენის ხელითა. — აჲ ორი შუშა გამ-ჭვირვალე წამალი: ერთი ზუმას, მეორე გრაფინას!

ჰსთქვა ეს გრაფმა და თვითონვე ჩასხა წამალი ორს ჭიქაში: ზუმამ აიღო, ერთი თვითონ დალია და მეორე გრაფინას დაალევინა, აღტაცებულმა, სიხარულისაგან გაგიჟებულმა.

ამასა მაყურებელნი უმეტესნი ცრემლებით ირე-ცხებოდნენ. —

გახარებულმა გრაფინამ უფრო აღტაცებით მიიღო ალერსი თავის მეუღლისა, ბეატრისისა და ზუმასი. როგორც ერთხორცნი ისე ეხვეოდნენ ერთმანეთს. გრაფინამ მერე ზუმას მკლავი მოაყვანინა, გული მიი-კრა, მშობლიურის ალერსით ალერსა და ჰსთქვა: დღეის იქით ისე ვიქნები მე ამას ჭკუმმართველად, რო-გორც მშობელი დედა.

ახლა ბეატრისა და სხვა ისმაილელი ქალები უგმი-დანი ზუმას შემოეხვივნენ. იმათის ამის წინაშე მოწიწე-ბას და თითქმის თაყვანისცემას ზომა აღარა ჰქონდა. ბეატრისა, თითქო ტრფიალების ცეცხლით აღტყე-ნებულით, ხელს ჰკიდებს უკოცნიდა, იმ ხელებსა, რომელსაც წუხელის ისეთი საშინელი ცოდო დაე-წამა.

ეს სიხარული და აღტაცება რომ დაჰსცხრა ცო-

ცაოდნად, მაშინ ვიცეროჲმ ჴელი მოჰკიდა ვანმირს და ზჳმას, გაიყვანა მოაჯირზედ, რომელიც დიდის ყაზახისაგან იყო გადაკიდებული, ის ყაზახიც ხალხით გავსილი და დაუწყო იქიდამ ხალხს ლაპარაკი:

აჲ ნებსითნი მსხუერპლნი ფიცისა და აღთქმისა, ვანმირ და ზჳმა! ინდოელებო! ამათმა ღჳთიურმა სათნოებამ და ჩემის გრაფინას გულის სიკეთემ მოგაშორათ თქუენ დღეს სიმძულილი, რომელიცა ჰქონდათ თქუენზედ ევროპიელებსა და რომელიც ახლა უსამართლოებად იქნება. რაც თქუენ სამართლიანმა შურისმიებამ აღთქმა დაგადებინათ მქუდთაგანვე, თუ არა თქუენვე, — სხუა ვერავინ აგხსნიდათ ამ აღთქმას და ახლა თქუენვე თქუენის ნებით აიხსენით. აქამდისინ მტერნი იყავით ჩუენნი და დღეის იქით კეთილისმყოფელნი ხართ. ახლა არათუ კაცობრიობითი ვალი იქნება ჩუენი ყოვლის გულისმოდგინებით ვიზრუნოთ თქუენთჳს და კეთილდღეობისა თქუენისათჳს, — ვალი იქნება მადლობისა და თუ კაცნი ხართ, გარდავიხდით ამ ვალსა. ინდოელებო, ვინცა ვარ ახლა ამ სამარადისოდ კეთილსახსენებელს შეკრებილებაში იმყოფებით და არ იმყოფებით, დღეისიქით თავისუფალნი ხართ ყოველნივე მონებისაგან და თანასწორნი ჩუენნი, რომელნიცა აქამომდე თქუენდა პერობილად მიგაჩნდით. გიყვარდეთ კეთილმწიფე და ერთგულექმენით, როგორც ჩუენა ვართ, მოძმენი ახლა თქუენნი; იხარეთ და იდღესასწაულეთ დღეს შეძინებული თავისუფლება თქუენი; შეიმუშავეთ მამულები, რომელსაცა

გიმტკიცებთ საშჳლი-შჳლოთ და უმეტეს მომდლელო-ქმენით ხესა მას სიმართლისასა, რომელიცა ნიჭი არს ღმრთისა მიერ თქუენთჳს გაჩენილი და თქუენ-მიერ ახლა ევროპიელთათჳსცა ნაზიარები.»

რასაკჳრველია სიხარული დიდი შეუქმნა ქუე-ყანასა ამ ვიცეროჲს განცხადებამ.—

იმავე დღეს ზჳმა მოჰრთეს სადღესასწაულო ტანისამოსით და სადედოფლო სამკაულებითა, დაჰ-სხეს მდიდრულად შემკობილს ტახტრავანზედ; ბეა-ტრისა და სხუა სასახლის ქალები, ისინიც სადღე-სასწაულოდ მორთულნი, თან გააყოლეს, ვიცეროჲს კარის დჳარდია მიადევნეს და მთელი ლიმა ასე შე-მოატარეს. წინ ცხენოსანი ჰეროლდი მიუძღოდა და იძახდა: «აჰა ზჳმა, მეუღლე სათნოს განმირისა და მხსნელი დედოფლისა ჩუენისა.» —

იმავ სასახლეში რამდენიმე ოთახი განმირსა და ზჳმას განუმზადეს, მოსამსახურეები მიუჩინეს და ისე ეპყრობოდნენ, როგორც ბატონების ტოლებს და სარწმუნო მეგობრებს.

გრაფინას გული აღვსილი იყო ახლა მორჩენის იმედით, სიხარულით და ზჳმას გამრჩობლებულის სიყუარულითა.

ციებამაც გაუშჳა ორნივე ავათმყოფები.

ერთს კჳრეზედ გრაფინა ასე უკეთ შეიქნა, რომ ცოტა უღონობის მეტი აღარა უჭირდარა.—

სადაც ხროვა იყო ზჳმას დასაწვავად დამ-ზადებული, ზედ იმ ალაგს გრაფმა სინჩომ მარმა-რილოს ძეგლი აღამართჳნა და ზედ ოქროს ასო-

ზედ დააწერინა:

ზ ჳ მ ა ს,

მ ე გ ო ბ ა რ ს ა და ს ი კ ჳ დ ი ლ ი ს ა გ ა ნ

მხსნელსა ვიცეროჲს მეუღლისასა

და კეთილის მყოფელსა ჩუენის ქუეყნისასა

ს ა მ ა რ ა დ ი ს ო ს ა ხ ს ე ნ ე ბ ე ლ ა დ

აღგებულ-ექმნა ძეგლი ესე.

ის ქინაქინის ქერქის ნაფქჳ ვიცეროჲმ მაშინვე ევროპაში გამოგზავნა და მას აქეთ გაჩნდა ჩუენს ქუეყანაშიაც ეს უებრო ციებების წამალი. აფთიაქე-ბში დიდხანს ეწოდებოდა ამ წამალს სახელად გ რ ა-ფ ი ნ ა ს ფ ა რ ა შ ო კ ი და შემდგომ დაერქუა, ქინაქინის მარილი.

ზოგი ამისთანა საქმეებიც კი მომხდარა ამერიკაში, ჩემო თეიმურაზ. რას იტყჳ, ვნახოთ.

შენი ბაქარ ქართლელი.

ქჳწნტკოცით.
19. ივლისი 1858.

ორბელიანთ ანბავი.

ჩემმა მახლობელმა მცნობმა, სტეფანე მდივანოვმა მომიტანა თავისი ნათარგმნი, სომხურიდგან ქართულად, სხუა და სხუა საქართველოს ძველი ანბავი: ს ა ს ო მ ხ ი თ ო ს ძ უ ე ლ ი უ ბ ნ ო ბ ა. ამას სომეხნი, სომეხთ სასწავლებლებში ასწავლიან ისტორიად ყმაწვლებს, სადაც ორბელიანთ მცირედი ანბავიცა არის დაწერილი. მე ეს დიდის კმაყოფილებით აღმოვწერე ცისკარში დასაბეჭდავათ. ვიცი და დარწმუნებული ვარ, რომ ყოველი ორბელიანი სიამოვნით წაიკითხავს ამას. გარდა ამისა, სტეფანე მდივანოვი დაგვპირდა: ორბელიანთ ისტორიას სრულად გადმოვთარგმნიო. ჩუენც ამ შრომისათჳს დიდს მადლობას განუცხადებთ, მაგრამ ვთხოვთ, რაც საქართველოს შეეხებოდეს სხუებიც გადათარგმნოს, რომლისათჳსაც უფროს მადლობელი ვიქნებით.

სასომხეთის მეჭლის ყუნობაში:

მასწავლებელი ჰკითხავს მოწაფეს; — საიდ-გან მომდინარეობულ იქმნენ ორბელიანნი, ანუ ორ-ბელიანის (სომხურად) ნათესავი?»

მოწაფე: ორბელიანთ ნათესავი, (ჩინელთ) ჩინელთ ნათესავთაგან არიან, რამეთუ (ჩენბაკურ) ჯამბაკურ ჩინელთ მეფის დროს აღრეულობისაგამო, ძმთა მეფისათა იწყეს ურთი-ერთისადმი ბრძოლა, და მას დროს ერთ კერძოდ, თჳსის კერძოობითურთ საქართველოსა შინა განივლტო, და ქართველთ იხილეს, რამეთუ იგინი არიან ფრიად მამაცნი, მისცეს ორბეთის ციხე, და სხუა-ნიცა მრავალნი ადგილნი სამკვიდრებელად; ამ ციხის ორბეთის საკუთრებისაგამო, შემდეგ ეწოდათ ორბელნი, ანუ ორბელიანნი, ესე იგი ორბელელნი. ესე ნათესავნი, ვითარცა ქართველთათანა, ეგრეთვე სომეხთათანა აღირიცხნენ და ბაგრატიონთ კჳრი-კიანთ მეფეთათანა იმძახლეს. (*)»

— ორბელიანთ, ვითარი პატივი და პირველობა აქუნდათ? —

«ორბელიანთ საქართველოსა შინა სპასპეტობა

(*) ჰგონიათ ეს კჳრიკე კახეთს გამეფდა; ამან მი-იღო პირველად კახეთის მეფობა, მარამ ეს კჳრიკე ბაგრატიონი არ იყო. ეს იყო კახეთის მთავარი ანუ ქორიკოზის ფადალი, არენშანელის ჩამომავა-ლობა. — ნახე ქართლისცხოვრება. —

აქუნდათ, და იყვნენ ყოველნი მეფის თანამდე-
ბობის აღმასრულებელნი. მათს უფლებასა ქუეშე
იყვნენ და აქუნდათ 12 საკუთარი დროშა, და თჳ-
თოეულის დროშას ქუეშე 1000 მხედრობა ჰყუან-
დათ. რადგანაც მეფეთ ნიშანი დროშისა წითელი
იქნებოდა თეთრსა ზედა, ამისათჳს ბძანეს, რამეთუ
განსხვავებულ იყოს, რომ თეთრი იყოს წითელსა
ზედა, და ოდესაც მეფის პირისპირ მივიდოდნენ,
ეპყრათ ჴელთა შინა არწივის თავიანი კვერთხი და
მეფეთ მეჯლიშსა შინა, ყოველთ მეინახეთა ზემოთ
დასხდებოდნენ, და თჳნიერ ამა პატივისა, ქართ-
ველთ მეფეთ გჳრგჳნის დამდგმელნიც იყვნენ.»

—ოდეს დასრულდა ნათესაობა ორბელიანთა?

«მეთორმეტეს საუკუნესა შინა, ქართველთ მეფემ
დავითმა, ძე თჳსი დემნა, მცირე წლოვანი, მიანდო
დიდებულთა თჳსთა და ივანე სპასპეტსა, რომელიც
იყო ორბელიანთ ნათესავი, რამეთუ ოდესაც დემნა
აღიზარდოს, იგი ჰყოს მეფედ, და როდესაც აღი-
ზარდა ყრმა იგი, იოანეს ჰსურდა გამეფება მისი, და
გიორგიმ დავითის ძმამ, რომელიც ქართველთა ზედა
მეფობდა, შეიპყრა ივანე და დემნა და ორნივე თუა-
ლთაგან მოაკლო, და უბძანა, რომ ორბელიანთ
ნათესავი ერთობ აღხოცონ, რომელთაცა მოსვლა
ჩინელს ქუეყნისაგან, ათას წელიწადის ზედა უმეტეს
იყო, და ამ ნათესავის ამოწყვეტა იყო 1177-სა
წელსა შინა, მხოლოდ განთავისუფლდა ივანეს
ძმა ლიპარიტ, თჳსის ორის შვილით, ელიკუმის და
ივანეთი, სპარსეთსა შინა წარსულნი, და მათგან

კიდევე იწყო გამრავლება, თამარ დედოფლის დრო-სა, რომელიც გიორგის მიადგილედ იქმნა, და ჰუსა-ნე განჯის ამირასთან მახრჩულ იყო, და ყაყუმთა-ქციეს თჳსსავე ორბეთის ციხესა შინა.»

— ორბელიანთ ქუეყანა სად იყო?

«ორბელიანნი პირველად დამკვიდრნენ ორბეთის ციხესა შინა, რომელიც იგი არს სამშჳლდესთანა. თქმულ არს, რამეთუ პირველი მათი სამკჳდრებელი იყო სომხითსა, გუგარის ტაშირის თემსა შინა, და ჰქონდეს ეგრეთვე დმანისსა, ხუნანს და ქალაქებს; და რადგან გუგარის თემი მას დროსა მფლობელო-ბასა ქართველთა ქუეშე იყო, და ამისთჳს მუნ მრა-ვალნი ქართველნიც იმყოფებოდნენ, და შემდეგ 11-სა და 12-სა საუკუნესა შინა ორბელიანთ ნათესავი განყენილ იქმნა სივნელთა ქუეყანასა და მუნ მრა-ვლის პატრონნი შეიქმნენ, და ვაპიელთ კეობის თემისა, და სხუა მრავალნი ადგილნი დაისაკუთრეს, და მო-უკრობით აღერივნენ და შეერთნენ სომეხთათანა. ამ ნათესავთაგან იყო სტეფანე ორბელიანი, ანუ გორ-ბელიან (სომხური) ტარსაიჭი, ათაბეგის შვილი, რომელიც შემდეგ 1285-სა წელსა, სივნელთ ეპის-კოპოზი იქმნა, რომელმაც ორბელიანთა და სივნე-ლთ ნათესავის მოთხრობა აღწერა.»

— ორბელიანნი სად დაეფუძნოდნენ?

«ქართველთ ქუეყანასა შინა მყოფთა, სასაფლავო

ჯოლ იყო ბეთანიის მონასტერი (*); სივნელთ ქუე-ყანასა შინა მყოფთ ორბელიანთ სასაფლავო იყო ახალმონასტრად წოდებული მარტომყოფელთა ვაჰა-თელთ ხევთ თემსა შინა, და ცოტაოდენ დაფლულ, ტათევისა მონასტერსა შინა.»

—ორბელიანთ ნათესავთაგან ვითარნი გამოჩე-ნილნი კაცნი ჰყოფილან?

«ესე ნათესავნი ფრიად მამაცნი და მხნე გულის მქონენი იყვნენ, და დროსა და დროსა შინა ძლიერ გამოჩენილნი მხედარნი იყვნენ: რომელნიმე ქართ-ჳელთ მეფეთა შორის და მასთანვე სომხეთის სამძღვ-რებსა შინა 10-ის საუკუნიდგან, და შემდეგ დიდის

(*) დიდი ხანია ბარათიანთ და ორბელიანთ, ერთ გვარის ჩამომავლობას ვეძებ, წერილით დამტკიცე-ბას, რომელიცა ამაზე დარწმუნებული ვიყავ. ბარა-თიანიც ორბელიანთ გვარისანი იყვნენ, მაგრამ და-უმტკიცებლივ, რომ დამეწერა, რა იქნებოდა?— ახლა დაამტკიცებს, ეს სომხური ისტორია: ძველს დროში ორბელიანნი იმარხებოდნენ ბეთანიის მო-ნასტერში და შემდეგ ბარათიანად წოდებულთ სასა-ფლავო ყოფილა, ვიდრე სომხითი წახდებოდა. პი-რველი თქმული ესე ისტორიით დამტკიცდა და მეორე ცხადია ჩვენთჳს. აქ ცხადად გამოვიდა ორბელიანთ სასაფლავო. ისევ იმას გუარისვე დარჩებოდა, სადაც სხუა გარეშე გვარი არავინ არ შამოსულა იმათ მამულზე, თორემ გამოჩნდებოდა და არცა დაგვემა-ლებოდა ჩუენ.

მამაცობით დაიცევდნენ, ოდეს თათარნი და სპარსნი წარმოემართებოდნენ.»

— ზემო ხსენებულთ უპირველესობისა, სხუა რაჲ უპირველესობა აქუნდათ სომხეთსა შინა?

«თჳნიერ ამისა არიან სხუანი უპირველესობანი და ნათესაობანიცა, რომელთა დასაბამის და ქუეყნის უცნობელობისათჳს, ამასა რიგსა შინა არა დავსდევთ, და უკეთუ იხსენებიან, ისევ ჩუენის მეისტორიეთაგან: ვითარცა ბაგრატიონთ ნათესავთ მომდინარეობა, მამაკონიანთი და არწრუნიანთი.»

ესე ყოველი მოთხრობა ქართველთა და ორბელიანთა, აღწერილი არს კითხჳა მიგებით, რათა ყოველთა სომეხთა გამოჩენილთა სასწავლებელთა შინა, კითხჳა მიგებით ასწაონ, ვითარცა ვენეციასა შინა, აგრეთვე ყოველს ქუეყანაში, სადაცა არიან სომეხნი.

თ. ალ. ჯ. ორბელიანი.